Контрольный экземпляр

Масса а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КОМИТЕТА,
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского рескома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 13 НОЯБРЬ, 1990 ШУ. ★ № 112 (7926). ★ Мах 3 кеп.

НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиуме

Д. Г. Завгаева председателлал а деш НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума заседани хилар. Цига дийцар нийссалагIа хержача республика Лакхехьарча Совета аргIанца йоаца йиъ-лагIа сесси чакхъяккхарца дувзаденна дукха дешаш. Белгадаьд сесси хургйола ди, ха, моттиг, чIоагIъяьй цун повестка. Цу дешах лаьца НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиумо яь решенеш кепатеха араяьхай.

ЛаьрххIа, чIоагтIа уйла тIайохийташ, дIа-хьа а эцаш йийцар парламента законодательства, законноста, правопорядка массазарча комиссе хьачуенна «Нохч-ГIалгIай Советски Республика пачхаьалкхен суверенитетах» йолча Деклараце проект. Цун председатела А. Н. Петренкоси заместитела В. Т. Сагаевен хоам мабарра, НГIАССР Лакхехьарча Совета III сессе йийцача цу лоархIамеча документа проектана тоъал дукха хувцамаш юкъедихьад. Цо шийна чулаьцай альтернативни проекташ тIара толашагIа йола положенеш, уж ювцача хана массови информаце средствашка а НГIАССР Лакхехьарча Совете дахийтача письмош тIа а хьалхаявха хинна шеррача общественноста предложенеш. Проект тоаеча юкъе кIезига дакъа лаьцадац республика парламента кхыча массазарча комиссеша а.

Республика хургйола политически экономически статус белгалъе езаш йолча Деклараце проект кийчъяра хьалхара бехктокхам кхета а беш, Президиума членаша массе оагIорахьара йийцар. цун хIара статья, чIоагтIа уйла тIаяхийтан цхьаккха хIама тувла ца долийташи лийхар цун форма, цунна чуехка идеяш йизза, шо-шоай моттиге, кхетаергйолча тайпара чулацар духьа. Бе-бе хетараш а дувцар, документа шо-шоай тайпарча формулировкай альтернативни варианташ могайора. Цхьабакъда хетараш бе-бе хиннадале а, хьанхайкадора, республике дахача халкъий къаман моттиг йоагI-йоагIача тайпара дIаннйсъярца, кердайоалаш йолча ССР Союза субъекташта юкъера гIулакхаш тоадарца шоаш чIоагтIа хьашт хилар, Деклараце проект сессе чIоагIъелга мога а деш, белгалдаьккхар Д. Г. Завгаева, республика суверенитет нийса мел дола хIама чулоацаш хилийтара, Нохч-ГIалгIайчен халкъага ший моттиг хьалацарай доал шийга эцаран, цу цхьан ханна — союзни пачхаьалкхен доазонел чухьа дегIаахара совленех бизача боараме пайда эцара йола ший бокъо кхоачашъе йиш хилийтар духьа хиланза баргбоаца политически правовии аьттув хилийтара вай йоакхо е езаш хилар.

НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиумо керттерча даькъе къоабалийр ювца оттаяь Деклараце проект, парламента ерригача массазарча комиссешта тIадиллар сесси дIайолаялале цхьайола формулировкаш нийсъяр духьа цунга цIаькха а хьожилга. Балха группа вIашагIъеллар НГIАССР Лакхехьарча Совета аргIанца йоацача сессега ювцийта дIачулургйолча Деклараце проекта бухсоццаш йола варнант кийчъяра.

«Нохч-ГIалгIай АССР халкъа депутат юхаваккхара порядках» долча Закона проект йийца а йийца, республика Лакхехьарча Совета Президиумо массазарча комиссешта могадир шоай заседанешка цунга цIаькха а хьожилга, хиланза яргйоаца предложенеш хьачулулга.

Массазарча комиссей председателий инициативагIа дийцар халкъа депутаташа шоай декхараш кхоачашдарах дола дош. Белгалдоахар, царех цхьабараша шоай гIулакх кхоачамболлаш хьинаре ца леладелга, массазарча комиссей балхах къехкаш хилар. Цу гIулакхо нийса кхетабайтац царга парламента болх, цудухьа массови информаце средствашка кIезига гучалелхац деша дух тIа ца боалаш, долла хIама кегадаь вIашагIтохаш дола хабараш. Халкъо хержараш хIамашта дикагIа дух тIа баьнна хилийтар духьа йоагI-йоагIача отделашта тIадиллад укх эггара гаргагIарча хана, укх шера 9 бетта республика социально - экономически дегIаахар доашхаш йолча а цу юкъа НГIАССР Лакхехьарча Совето баьча балхах йолча а материалашца уж Iалашбелга.

Городашка Шаьлеи Урус-Мартанеи Iаьдала органаша дергдолча гIулакхий механизмах дола дош дийцачул тIехьагIа, НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиумо соцам тIанийцар халкъа депутатий Шалинскии Урус-Мартановскии районии Советех халкъа депутатий Шалинскии Урус - Мартановскии городской Советаш хьае, районашкара юртий территореш царна дIакара а луш, йитанза яргйоацаш бахьан нийсдаларах, гг. Шаьлеи Урус-Мартанен юртий Советаш цар полномочеш чакхъяллалца йолча хана шоаш йолча тайпара а юташ.

ЛадийгIар Президиума члена А. В. Паскачева райсовета чрезвычайни сесси хинначул тIехьагIа Шалински районе эттача общественно - политически хьалах лаьца баьча хоамага. НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума член раьза хилар дукха ха йоаццаш республика правительства район социально - экономически дегIайоалаяра, цун экологически хьал унахцIена хилийтара хьакъехьа даь соцамаш лирача депутатски тIахьожама кIаллацанза дарг ца хилара.

Республика профтехобразованера хьал из НГIАССР халкъа образоване Министерствах дIатехачул тIехьагIа воча даьнна хиларах халкъа образованена, Iилмана, культурана, дина, кхетамца кхебара, спорта, этикана йолча массазарча комиссе председатела Л. И. Хациева баьча хоамага ла а дийгIа Президиума членаша соцадир хьалхагIа дIаяьккха хинна НГIАССР профтехобразоване Комитет юха меттаоттаярах долча дешага хьожилга республика Министрий Совета тIадилланза дарг ца хилар.

Арендах баьнна пайда

Сунженски районе эггара хьалха арендни боламагIа къахьега болабенначарех ба Кирова цIерагIча колхозера ИсаевгIар дезал.

Кхо шу хьалха дар из. Шоайла дага а баьнна дасеи кхаь воIеи лаьрхIар звено вIашагIйолла. АрендагIа лаьтта хьа а нийца дIаболабир цар болх. Гурахьа ялат дIадувш а бIаьсти цунна доал деш цIанкха са ца лоIаш къахьегар ИсаевгIар. Цу шера шоаш а боахама специалисташ лаьрхIачул дуккха - дуккагIа ялат чуийцар цар. Цхьаболчарна чIоагIа новкъа дар хьацарах пIелг хьекхаш, салаIар фуд ца ховш къахьегаш хиннача звенона боккха пайда хинна. Оттадаьча договора тIа дIаяздаь дар план хьачуенначул тIехьагIа, совдаьнна ялат арендатора ший лоIамагIа дIадахийта йиш йолаш хилар. Бакъда цу гIулакха духьаленаш ераш дукха бар. Дале а, царна хийтар чакхдаланзар. Иштта цхьацца къовсамаш дувлаш чакхдаьлар арендаторий хьалхара шу.

Карарча шера Исаев Ильяс кулгалдеча «Колос» цIи лелаеча арендни коллективо доал деш 433 гектар лаьтта дар. Цунах 110 гектара тIа кIа, 100 гектара тIа горох, 106 гектар генараш, 117 гектар ялата лаьрхIа хьажкIаш яр.

— Тха лаьтташ гувнаш тIа дадаш хиларо чIоагIа Iоткъам бу тхона, — дувц арендатора. — Низкъала хул цу тIа гIолла техника лелае. Сиха дIалаьлла трактор тохкамагIа чуяхар кхерам болаш а нийслу.

Уж халонаш ца лерхIаш дика къахьегаш хьабоагIа арендатораш. Карарча шера пачхаьалкхенга дIаделар 326 тонн кIа, 246 тонн гороха, 250 тонн хьажкIа, иштта генараша. Белгалдаккха доагIа колхозерча арендагIа болх беча звеношта юкъе цар эггара дикагIа толамаш даьха хилар. Цул совгIа, хIара шера дукхагIа хул цар шоашта а, колхоза а беш бола пайда.

— ДIадахача шера хьара арендатора 12 эзар сом ахча кхаьчар, — дувц бригадира. Цу ахчах цар трактор а цунна прицеп а ийцар. Болх сихагIа дIабода техника ший доалахьа хилча.

ХIанз тешшаме дIачIоагIъеннай ИсаевгIар бригада. Хьайийлай банке шоай расчетни счет.

Иштта дика шоай болх лелабарца белгалъяьнна я цар бригада. Цхьабакъда, балха тIа атто лехараша производственни дисциплина телхаераша доахаш дац цу тайпара толамаш. Хьанала къахьегарца шоай а шоаш къахьегача боахама сий ланха лоаттаду цу тайпарча наха.

Л. ТУМГОЕВА.

Дика хьокхамаш гойташ чакхдоаккхаш да карара шу Сунженски района «Победа» колхоза баьцадаараш леладеча бригада коллективо. Масала, пачхаьалкхенга шоаш кхеяь юртбоахама продукци йохкара план сентябрь бутт чакхбоалаш кхоачашйир цар. Цул совгIа октябрь бетта кхы а 40 тонн гаргга баьцадаараш дIаделар мах беча организацешта. ХIанз шоаш кхеяьчох тIехьара продукци — кабуц чуэцаш ба бригада къахьегамхой. Дика хьийкъай из культура а. ЛийрхIачул дукхагIа 12 центнер йоал хIара гектара тIара.

ШоллагIа шу да цу бригадо иштта овсаре болх бу. Толамашка никъ арендо хьабийлар баьцадаараш леладераш та. Колхозаца оттадаьча договорал дукхагIа яьккха продукци шоай лоIамагIа маьхаш увттадеш йохка бокъо я бригада. Цу гIулакхо дикка айдаьд наха шоай къахьегамах ийду ахча. Масала, соахка тIехьара итог яьчул тIехьагIа, хIара саг бетта нийца алапи юкъера лаьрхIача 450 — 500 сом хилар. Кхы кIезигагIа хургдац укх шера а.

Толамаш даха бригада коллектива къаьстта доккха новкъостал ду колхоза ветеранаша: Евлоева Марета, Астахова Евдокияс, Кривошеева Марияс, Жидкова Марьяс, Шмелева Надеждас, Афанасьева Аннас, кхычар.

Х. МАГОМЕТОВ.

СУРТА ТIА: «Победа» колхозе кабуц чуэцаш боахка нах. Хьалхарча млане Евлоева Марет.

М. МАЛЫШЕВА сурт.

Болх тоабеннаб

ШийтталагIа пятилетка йолаеннача хьалхарча шерашка хадданза тIехьаюсаш, пачхаьалкхен декхар дукха тIадусаш хьабоагIарех бар «Машинашъеча «Красный молот» завода» производственни объединене машинашъераш. Пачхаьалкхенна дукха зе деш хиларах из объединени дIакъовла еза яха хабараш а арадаьлар. Къаьнеи тишъеннеи йолча цехашкарча оборудованеца овсаре къахьега низ дIаккхачацар. Ахка йодаш латтачара предприяте коллектив хьалъяккхара тIадерзадаь дукха балхаш дIадоладир унхаза. Цхьайолча цехашка керда техникеи технологии балха юкъейоалайир, хийцар цхьабола кулгалхой, чIоагIийр къахьегамеи производственни дисциплина. ХозрасчетагIеи арендни подрядагIеи къахьега бригадаш, участкаш, цехаш дукхагIа хилийтар. Производства бизза бола дай шоаш а лоархIаш, къахьега болабеннача объединене машинашъераша ийду алапеш ахчан премеши бухсоццаш балха тIа хьахулачунга хьежжа дар. Цунга хьежжа лакхбелар цар материальни безам а.

Долче, дукха ганзар цар болх бовзаргбоацаш хувцабала. Укх тIеххьарча шин шера башха-дика производственни толамаш а доахаш, хIара бетта шоаш тIанийца декхараш дикка тIеххкхоачашдеш хьабоагIа уж. Къаьстта беркате хиннад объединене коллективана пятилетка тIеххьара шу. ХIанз арендни подрядагIа къахьега йолаеннай из. Товарни продукци арахецара итт бетта план 105,8 процент кхоачаш а яь, планагIа лаьрхIачул тIех цо арахийцай пхи миллиони 53 эзари сома маьха тайп-тайпара продукци. Цу даькъе мехкарча халкъа боахаме меттел доазол арахьарча мехкашка чIоагIа хоатташи дика дIаэцаши йола цементировочни агрегаташ, фонтанни арматура, мехкдаьттахоштеи бурувдеттараштеи хадданза эша кхыйола продукци. Объединене ерригa арахецача продукцех 99 процент яр дикеи тIехдикеи мара яц. Цудухьа ОТК тIахьожамхоша соца ца еш, хийцца чакхйоалийт из.

Дика да машинашъерий кхы мел дола технико - экономически хьокхамаш а. Къахьегама овсарле лакхъяра итт бетта задани 14,3 процент тIеххкхоачашъяьй цар. Планал совгIа ара мел хийца товарни продукци духьал из лакхъяра чотагIа хьаяьй. Арахецача продукцега дIабода мах лохбарах, из йоагIачул дукхагIа маьхалъяккхарах, бийдал, металл, электроэнерги кхыйола массе а тайпа материалаш кхоярах итт бетта планал тIех машинашъераша пачхаьалкхенна баь пайда йиъ миллиони 334 эзари сом да. Шоай потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш а дизза кхоачашдаьд цар.

Объединене дукхагIйолча цехий коллективаш тIехдина лоархIаеш я укх шера шоаш тIанийцача декхарех. Царна юкъе а къаьстта дика болх а беш, хьье даим хьалха латташ хиларца белгалъяьнна я шоай балха тIа йоккха опыт йола инженераш Данилович Владимир Михайловичи Солодовников Петр Ивановичи керте латтача йиълагIчен шийтталагIчен цехий коллективаш.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

ЦIенхаштта къамаьл хилар

Самардийнахьа Грознерча общественно - политически центре хилар республика советски, партийни, боахамий органий, министерствайи ведомствайи кулгалхой совещани. Цига иштта дакъалоацаш бар НГIАССР Лакхехьарча Совета членаш, горрайисполкомий председателаш, парте горкомийи райкомийи секретараш.

Из совещани хетаьяр республика халкъа боахамера кхоачамбоацараш гучадахара, хIаьта керттерча даькъе цу тайпара моттигаш дIаяхара дола конструктивни дедезараш белгалдахара, кризисни хьалера арадалара эша таронаш, из лахара, хIара районе, боахаме йолаш йола халонаш эшае гIо дара. Из уйла хьалхаьккхар совещани хьайийллача Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Председатела Д. Г. Завгаевс.

Цул тIехьагIа, цо Iойийшар СССР Президента М. С. Горбачева ший цIерагIа яйта телеграмма. Цу телеграмма тIа Президенто Д. Г. Завгаев декхарийла вора мохк рынкага баларца дувзаденна кхачан ресурсаш Iалашъяра йола решени тIаэцара, вешта аьлча, дулх, даьтта, шекар, иштта кхыдола дефицитни товараш эцара хьакъехьа де дезараш белгалдахара. Цул совгIа, телеграмма тIа белгалдаьд, Iан замалахьа предприятеша, организацеша лерттIа болх бергболаш гIулакх вIаштIехьдаккхара лаьрхIа хьалхе а вIашагIъехка хинача штабашка цу лостамагIа массаза болх байталга Iалашде дезаш хилар.

Д. Г. Завгаевс ше совещане доакъашхошка телеграмма чулоацам дIабовзийтачул тIехьагIа, дош делар НГIАССР Министрий Совета Председатела заместитела, юрта боахамен кхачани министра И. М. Дедаевна.

Цо гулбеннараштa агропромышленни комплекса даькъерча хьалах дувцаш белгалдаьккхар, укх шера ялат, дуга, коартолаш чуэцара боарамаш дикка дегIадаьхка хилар. Ялат укх шера пачхаьалкхенна 500 — 550 эзар тонн дIачулургда. ХIаьта коартолаш хIара гектара тIара юкъера лаьрхIача 16 центнер дукхагIа чуийцай соахкарчул. Цхьабакъда, шура, дулх кIезигагIа даьккхад. Геттара чоалхане хьал эттад шура йоаккхача. Цун керттерча бахьанех да деттаи дола доахан кIезигдар. ХIаьта иштта, боахамий кулгалхоша шоай бехктокхам кхета ца беш хилар, доакъар дика ца хилар. Оратора аьлар, нах раьза бац шоаш лерттIа дулхаца, шурийца Iалаш ца барах. Тикашка хьаэца кхыметтел котамаш а яц. Уж яц Кавказски бройллерни фабрика цIаккха а план кхоачаш ца ярах. Из продукци биззача боараме лоаттаяра эшаш йола таронаш йолаш я. Эшар фуд? Из да царех нийса пайда ацар.

ТIаккха Д. Г. Завгаевс юртабоахама министрага хьаттар: хIанз а тIехьа чу ца эцаш кхашка йовш латташ дукха хьажкIаш, дуга, свеклаш я. Цу гIулакха бехке керттерча даькъе кулгалхой ма бий. Царех оаш бехктокхаме эзачун, е таIазар даьчун цIи яккхал?

Дедаев: Тахан а тIехьа чу ца эцаш дукха свеклаш йиссай Ачхой-Мартановски, Урус - Мартановски, Шалински районашка. ХIаьта уж дукхагIча даькъе транспорт ца хиларах, догIаш делхарах йиссай. Цу даькъе дерригa низаш оарцагIа даьхад оаха, хIаьта шоашкара мелая гучаялийта кулгалхой-м цIенхаштта бехктокхаме оза лерхIаш а да тхо.

Д. Г. Завгаев: Аз кха а хет хьога, хьажкIаш ханнахьа чуйнца ца ялара бахьан малагIа да?

Дедаев: Ховш ма дий, керттерча даькъе хьажкIаш Назрановски районе хьалхеелга. ХIаьта цига, климатически хьалашка диллача уж дикка тIехьагIа кхач. Цунна дувза доагIа хьажкIаш чуэцанза хилар. Иштта хаоттам а миштa латт ма хой вайна.

Д. Г. Завгаев: Цига цхьаьца бахьанашца йисай уж ханнахьа чу ца эцаш, хIаьта Урус-Мартановски районе хьан бехкагIа йисай?

Юрта боахама министр цу хаттара дала жоп доацаш вус. Гуш дар, министр, цу тайпара цIенхаштарча къамаьла кийча воацилга. Цудухьа, цо ше къамаьл шекувлаш, дора. Цо хьахьоккхар из республика юртабоахамера хьал мадарра довзаш воацилга.

ТIаккха, Д. Г. Завгаевс Ачхой-Мартановски района кулгалхошка хьаьттар: шун районе хIанз а тIехьа свеклаш чуйнца яьнна, шура, дулх кIезигагIа даьккхад. Сенца дувзаденнад из?

КПСС Ачхой-Мартановски района хьалхарча секретара Ш. Гадаева цу хаттара жоп луш аьлар: — Свеклаш ханнахьа чу ца эцара бехке тхо да. Из духхьал дIаала деза. Укхаза районерча боахамий кулгалхоша шоашкара мелал гучаялийтай. Из гIулакх гаргтарча деношка тоадергда. Бакъда, дулхи шурей кIезигагIа яккхар дувза доагIа, бруциллезни хьайбаш юкъера хьакъеста а деш, доахан Iулаш тхо тоаде гIортарца. Белгалдаккха деза, цу тайпара лазар дола доахан районе нонагIо хинналга. Шура пачхаьалкхенга йохкара план тхона кхоачашгъюларгъяц. Укхазара хьал чIоагIа во да. Из тахан хьахинна а дац. Из итташ шерашка хьахиннад. Тахан цу даькъе шугара новкъостал эш тхона.

Республика Министрий Совета Председатела С. М. Беков: — Тхогара малагIа новкъостал эш?

Ш. Гадаев: Аз дех шуга ахчаница гIо дар. Тахан дикача фух дола шинараш эца ахча дац районага. Кхыметтел коартолий, баьцадаарий гIа эца таро йоацаш я тха цхьайола совхозаш. Цу хьалага район кхоачаяьй хьалха хиннача кулгалхоша.

Гуш дар, района керда кулгалхой шоашта карагIа ца доалаш дисача гIуланхех бола бехк хьалха хиннача кулгалхошта дIа тIа а билла, бехктокхамах кIалхарбовла гIерталга. Бакъда, Д. Г. Завгаевс, С. М. Бековс цунга дIахайтар из политика чакхъяргйоацилга, гаргтарча хана хаьдда гIуланхаш тоаде дезалга. Нагахьа санна, болх овлангара эрга ца боаккхе мегийтаргдоацалга.

ТIаккха, Малгобекски районерча юрта боахамерча хьалах информаци йир горисполкомо председатела нов. Червовс. Цо аьлар, районерча йиъ совхозо дулх, шура дIачуялара планаш кхоачашъяьяц. Шера декхарех а лоархIадергдац тхо, аьлар цо. Геттара вочча хьале я «Алханчуртский» совхоз. Укхаза итт бетта пачхаьалкхенга 76 тонн дулх мара дехкадац. Из нах белал хIама да. Бакъда, совхоза директор цхьанна хIаманна сагота а воацаш лелаш ва. Иштта цу боахаме хайра хIама чу ца эцаш 1200 гектар хьажкIаш йоаьй лерттIа Iунал ца дарах. Оаха лаьрхIад гаргтарча хана бехкебарашта доаггIар дIадала.

Д. Г. Завгаев: ДIадахача шераца нийсдича, хIанз 300 бежан дукхагIа да шун районе, хIаьта соахка кIезигагIа доллаше, дулх дохкара план кхоачашъяьяр, укх шера кхоачашъюларгъяц ях оаш. Из миштa кхетаде доагIа?

ДукхагIдале а доахана Iул геттара эсала да тха, алар мара кхы дала жоп а доацаш вус из.

ТIаккха, Д. Завгаевс аьлар: оаш жоп лургдоацилга ховшше, ду аз шуга ер хаттараш. Балха да, яхаш, ха дIа а кхухьаш лелар мара, гIулакха сагота саг вац шох. Из иштта долга хьахьокх тахан оаш укхаза кIал кIийле йоацаш дувцачо. Иштта цо белгалдаьккхар, цу районашкара хьал овлангара тахка а техка, бехкебарий дош гарггарча сессе дувца оттаде дезалга. Цу районашка хьажара НГIАССР Лакхехьарча Совета членаш бахийта лаьрхIар.

Совещане, шоай районашка ялат чуэцара, дулх, шура яккхара дечох хоам бир КПСС Урус - Мартановски района хьалхарча секретара Ю. Усамовс, КПСС Сунженски района хьалхарча секретара Р. Татиевс, иштта кхычар. Царех а шоай балхаш тIа кхоачамбоацараш гучадалийтарах цIенхаштта бехк баьккхар, дIахойдача хана гIалаташ ца дувлийтара теркам тIаэзар.

Цул тIехьагIа дош делар «Чеченингушхлебпром» яхача территориально - производственни объединене начальника Л. З. Эрбиевна. Цо аьлар тикашка хан-ханахьа маьхх хьа ца кхахьара проблема, керттерча даькъе, хьоар хан-ханнахьа хьа тIа ца кхахьарца ювзаенна я. Белгалдаьккхар, хIанз дийнахьа 150 тонн маьхх эшаш хилар, из хьалха еш хинначул 30 тонн дукхагIа я.

Укхаза, иштта хьайбаш леладерашта шоаш деча гIулакхех йола информаци йир НГIАССР культура министра А. Киндарова, республика унахцIено лораяра министра М. Кадиева, респотребсоюза председатела заместитела нов. Исраилова.

ТIаккха совещани дIахьош волча Д. Г. Завгаевс дош лу республика Министрий Совета председатела заместитела И. А. Мулаевна. Цо дийцар, наха чуIе фусамаш хьалъеча эттача хьалах. Оратора хетачох, укх шера, 110 эзар квадратни метр мара чуIе фусамаш хьалъе вIаштIехьдаргдац. Бакъда, 15 эзар кв. метр индивидуальни способагIа хьалъергъя. Индивидуальни способагIа кхы дукхагIа цIенош хьалде вIаштIехьа ца далар респотребсоюза бехкагIа да.

Д. Г. Завгаев: Городе гIолла 200 эзар квадратни метр чуIе фусамаш хьалъе лаьрхIа ма дарий. Из де вIаштIехьа ца далара бахьанаш малагIаш да?

Цу хаттара корта а болаш жоп дала магaнзар И. Мулаевна а иштта Грозненски горисполкома председатела М. Баймурадовна а. Цар бехка кIалхарбовла гIерташ бе-бе лоадам боаца бахьанаш кхувлар. Масала, нах гIишлош еча болх бе раьза хилац, шоай во йоакхо ярах, иштта поставщикаш лерттIа гIишлон материалашца Iалаш ца барах. Бе-бе бахьанаш лехарах шоаш кIалхарбаргбоацалга дIахайтар царга.

Укхаза гIишлош ярах дувцаш, ПСМО кулгалхошта цIенхаштта критика йир КПСС Нохч-ГIалгIай рескома секретара Х. Дзейтовс.

ДIахо совещане дувц наьха чуIеш йола фусамаш Iанга кийчъярах, цу даькъе жилищно - коммунальни боахама службаща беча балхах. Цу хьакъехьа информаци йир КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара В. Куценкос.

Городе хIара дийнахьа вайна гуш дола кхоачамбоацараш дIадахара хьакъехьа корта а болаш хIама ала магaнзар республика жилищно-коммунальни боахама объединене генеральни директора У. Арснукаевна. Цо цхьацца новкъарленаш еш болх хьабайтац шийга, йоахар. Бакъда, новкъарле ечун цIи йоккхалга дийхача, ала хIама а доацаш висар из.

Совещане республикерча социально - экономически хьалах дийцар НГIАССР Министрий Совета Председатела заместитела Р. И. Зыгаловас.

Цу совещане бухсоццаш къамаьл дир НГIАССР Лакхехьарча Совета Председатела Д. Г. Завгаева.

М. БАРАХОЕВ.

ТОЛАМГА БОДА НИКЪ

Шура, дулх, ялат, кхыйола юртбоахама продукци йохкара планаш тIехкхоачаш а еш 2 миллиони 778 эзари сома пайда бир соахка Шелковской района Ленина цIерагIча колхозо. Экономисташа хIанзле а яьча итого хьахьокх, укх шерара пайда кхо миллион сом совгIа хургболга. ТIеххьарча ткъаьх шера ца хинна хIама да соахкеи укх шереи цу боахама коллектива карагIдаьннар. Хадданза зе деш хьабена боахам цу толамга кхоачабе шоашта новкъостал даьчох, экономика дIахо дегIайоалаяра лерхIачох дувцар дийхача цу колхоза правлене председатель, Нохч-ГIалгIай АССР халкъа депутата Хучиев Олхазур Хож-Ахмедовича аьлар:

— Лаьттах, цунах пайда эцара формаех, методех дукха дувц тIеххьарча хана газеташа, журналаша, телевидене. Цунах кIезига къамаьлаш хиланзар керда хержача СССР, РСФСР халкъа депутатий Съездашка, Лакхерча Советий сессешка. Цу деша хьакъехьа нах тайп-тайпара уйлаш йолаш ба. Цхьабакъда, массане керттера кхетадер цаI да: лаьттан визза цхьа да хила веза! Лаьттах пайда эцара хьисап дика да, нагахьа санна ахархочоа а пачхаьалкхенна а аьттув болаш из хуле. ХIаьта сона хетачогIа, кхаш леладерий болх лерттIа вIаштIехьбаккхара эггара дикагIа кооперативно-арендни метод я. Иштта хеташ ба тха колхозхой а.

Эггара хьалха тха боахаме цу хьисапе къахьега болабелар жа леладераш, тIаккха кхоккхе кхаш леладу механизированни отряд, соми баьцадаараши кхеду бригада. ВIашагIъеллар селекционно-племенной болх бара «Волна», «Элита», «Мощность» яха кооперативаш. Лоацца аьлча, тахан кооперативно-арендни хьисапе болх ца беш колхозе шурий ферма мара йисаяц. Хьайбаш леладара хIанз хьалхалаттача технологе дIа ма деххара помещенешта реконструкци а яь, цига керда доахан доаладича арендагIа болх бе раьза я цу ферма коллектив а.

Ши-шегIа, хьахиланзар колхозхой къахьегам кердача хьисапе вIаштIехьбоаккхалга. Аренда а кооперации а юкъейоалаярах лаьца дукха дийцар нахаца. Кхаш, хьайбаш леладеча бригадай, звеной кулгалхошца иттех заняти йир, царца уввттаергйолча договорий, экономика дешай хьакъехьа.

Кердача хьисапе болх бе а болабенна, производства дай шоаш болга, хьатIадоагIаргдола вузкъа духхьал шоашта карагIдаьннача мара тийша хургдоацилга кхетадаьчул тIехьагIа, наьха къахьегама овсарле геттара лакхъелар.

Цунна тешал деш дола масалаш кIезига дац. Масала, лурчогIа хиннaчунца нийсдича, бIаь гектара лаьрхIача даьккха дулх соахка 10,2 процент, хIаьта укх шера хIанзале а 11,8 процент лакхделар, хIара кхоабача Iаттагара соахка 88 килограмм, укх шера итт бетта 72 килограмм дукхагIа шура яьккхар. Ялат дохкара планаш тIехкхоачашъярал совгIа, договоранка хьежжа колхозхошка дохк. Масала соахка 540 тонн, укх шера 610 тонн, пенсионерашта мах боацаш дIаделар соахка 82 тонн, укх шера 106 тонн, хьайбашта фуа лаьрхIа дитар соахка 1400 тонн, укх шера 4980 тонн.

Декхарех цIаккха а лоархIа ца еш хиннача соми баьцадаараши кхедеча бригадо пачхаьалкхенга сом бохкара декхар соахка 26 процент, укх шера 42 процент, харбази пастеи — 41 процентеи 49,2 процент тIехкхоачашйир.

Арендни бригадаш, отрядаш вIашагIйохкаш, болх хьабе моттиг йоацаш дукха колхозхой бисар, керттерча даькъе экономисташ, бухгалтераш, специалисташ, и. кх. дI. Масала, лурчогIа 126 саг вар царех духхьал шоай окладех алапеш ийдеш. Соахка шу долалуш царех 14 саг мара висанзар. Арендатораша шоашта ца эшандаь мукъабалийтача цу нахах вIашагIъелла я аз йийца баьцадаараш леладу бригада. ХIанз гуш да бухгалтераш а экономисташ а лаьтта тIа толаме болх бе ховш болга. Цхьабола специалисташ бригадашта юкъебахаб, мугIарерча колхозхошта нийсса къахьега бокъо а йолаш.

ХIаьта малагIа пайда хилар наха? Хьаэцаргья вай, масала, коммуниста Цаболов Казбек Тембулатовича кулгалду кхаш леладу бригада. Соахка а укх шера а январь бетта договораш увттадеш, планаш еннаяр цун коллектива хIара шера 80 тонн люцерна ги а кхедеш 1500 тонн йол а кийчъе, цул дукхагIа яьккха юртбоахама продукци безам болчунга йохка бокъо а луш.

АрендагIа болх бешше а фу план я ювцар? Иштта хаттар де мег цхьаволчо. ГIулакх миштaд аьлча, хIанзарчоа из ца хилча дарг дац. Цо къаьстта моттиг дIалоац коллектива производстве. План ца хилча цул совгIа яьккха продукци лоархIаме хургъяц. ХIана аьлча, хьалхашка оттадаьча декхарал дукхагIа продукци яккха гIертаро мара айяц наьха къахьегама овсарле а. Из доацаш, планал совгIа яьккхачох мах а дукхагIа лу колхозо а пачхаьалкхено а. Вайна ма харра, укх шера денз дIачуеннача хIара килограмм шурех 77 кепиг, дулхах — 6 соми 24 кепиги тергдолаш да пачхаьалкхенно, хIанзалца шурах 32 кепиги дулхах 1 соми 62 кепиги мара луш ца хиннача. Айдаьд маьхаш дIачутергдолча ялата а, кхыча юртбоахама продукцена а.

Лоацца аьлча, аз ювцача бригадо планал дукхагIа соахка 16 тонни укх шера 18,1 тонни люцерна ги даькккхар, хIаьта йол 374 тонни 513 тонни дукхагIа кийчйир. Укх шера даьчох хIанз а чот техаяц колхоза экономисташа. Цхьабакъда, соахка заданел дукхагIа яьккхача продукцех 164 эзар сом делар бригадана. Дийкъача хIара сага бетта алапи 1031 сом кхаьчар. Укх шера из кхы а дукхагIа хургхилар гуш да хIанззе а. ХIаьта арендагIа а доацаш хьалха санна аккордно - премиальни хьисапе къахьийгача хана — лурчогIа а цул хьалхагIа а юкъера лаьрхIача хIара бетта сага 110—120 сом мара кхачацар.

Кхы а цхьа масал. Колхозаца договор а оттадаь дулха кхее хьакхарч, царна доакъар Iалашдара лаьтта дIанийцар соахка Онищенко Дина Николаевнас кулгалдеча фермо а. Цар, цкъа-дале, ялат чуийцар колхозе гIолла даьккхачул ворхI центнер дукхагIа долаш, хIара гектара тIара 28 центнер, шозлагIа-дале, дулха колхозага хьакхарч хьаелар хIаране дозал 128 килограмм йолаш, е лурчогIа хиннaчул 49 килограмм езагIа йолаш. Планал совгIа яьккхача продукцех ийцар дIалаьрхIача, цу фермерча хIаране бетта алапи юкъера лаьрхIача 600 сомага дIакхоачаш хилар.

М. ХАМАТХАНОВ.

ГIалгIай халкъа 3-ча съездага

1989 шера дена лерраг1а йодаш я халкъа Iаьдал из исторически дахаш йолча территоре тIа керттера, ший мукъагIа, кхычарех тийша хIама доацаш хилийтар духьа паччахьалкхен суверенитетах йола Декларацеш кхайкаяра наькъаца СССР къамашеи халкъашеи шоай моттиг хьалацара, биззача боараме политически, социально-экономически, духовни гIулакхашта юха хьалъоттарал дIахо дегIаахаран керда лардаш йоххара, керда союзни договор кийчдар духьа республикашца консультацеш яра, ихыдола гIулакхаш чакхдахара процесс.

Лакхе дийцачунца дувзаденна вай, гIалгIаша, воашка дича ниййса хургда гIалгIай халкъа таханерчен хьатIакхувчен ноахалий кхелаш белгалъяра боккха вахара лоархIам болаш дола хаттараш, цу даькъе укх тайпара хаттар а:

— Виззa юридически низ а болаш дола паччахьалкхен лоархIамера малагIа документаш кийч а дьд, чакхдаха тIа а ийцад гIалгIай халкъо таханарча денга кхаччалца?

Цу хаттарашта луш дола, сатедеш доаца жопаш вайна массанена а дика довзаш да. Укхаза шеко йоацаш бакъде йиш йолаш да Къулбаседа-ХIирийчен кулгалхойи хIирий халкъа интеллектуальни низийи сагIонгахьара тIехь-тIехьа чIоагIагIа законага доацеи зуламеи гIулакхаш леладеш хилар. Цар чулоацам — гIалгIай халкъаи цар историехи эхь доадаь, кIал кIийле йоацаш юцаш йола харцои меттIаьлеши, шоай зуламаш «законагIа лархIа» а сталинско-бериевски герза новкъосталца дIалийца гIалгIай лаьтташи даьй кхуврчаши хьа ца хеца а, гIалгIай халкъаи кхыча халкъаштеи юкъе моастагIала, тешам боабеш дола гI тасса, уж вIаши хийрадаха гIертилга, провокацеш лелаелга. «НизагIа Iодахьийта хиннача халкъашта духьала репрессивни акташ законагIа йоацаши зуламеи хилара, толхаль дерригача репрессеш яьча халкъий бокъонаш юхаоттаянза ярг ца хилара» мукIарал дарах йола Деклараци СССР Лакхехьарча Совето 1989 шера 14 ноябре хьакхайкаяь йоллаше а, хIанзалца хьа арадаьккхадац из Деклараци кхоачашъярах дола Президентски Указ, соцам тIанийцабац СССР Лакхехьарча Совето.

Лакхе яздаь чутIа а дегIа дийцача, сона хет, гIалгIай халкъа сийлахьа декхар а йизза цун суверенни бокъо а я цхьанна а тайпара юха ца доалаш, тIатеIIа, юридически бокъонагIеи практически гIойленагIеи дола, хIанз латтача гулакхашцеи хьалашцеи хьежа дола, вахаро шеи хьалхадоахаш дола гIулакхаш чакхдаханза даргдац. аьнна. Цу тIулакха эггара хьалхарча аргIанара а керттера а да, сона хетачох, кхы тIехьа ца а йоахаш сихха гIалгIай халкъа 3-гIа Чрезвычайни съезд гулъяр а хIанз укх сахьате Къулбаседа-ХIирийченца дIалаьрхIа дола, Тийрка аьтта оагIорахьара г. Орджоникидзе даькъа а тIехьа, массаза а гIалгIай халкъа хинна дерригa лаьтташи даьй кхуврчаши, кога Iоттабалла йола моттиг ца юташ, чу а лоацаш, ГIалгIайчен ерригача территоре тIа ГIалгIай Республика паччахьалкхен суверенитетах йола Деклараци цига дIахкайкаяр а аз оттаяь (цун проект лохех кепатох). Цу гIулакха нийсагIа хеталу гIалгIай халкъо дIахкайкаеш йола Деклараци гIалгIай халкъага тахнийтари ювцийтари духьа Деклараце массехк альтернативни проект кийч а яь, араьккхача. Цу гIулакха хIанзле дIадоладаь хIамаш да — кепатеха араяьхай ГIалгIай Советски Республикаи (автор Б. Костоев, хьажа 1990 шера 9 октябре арадаьннача «Нохч-ГIалгIайчен оаз» яхача газета тIа) Вайнахски Федеративни Республикаи (автор А. Ужахов, хьажа 1990 шера 25 октябре арадаьннача газета тIа) паччахьалкхен суверенитетах йола проекташ. Ювцийта аз оттаяь лохе кепатеха я ГIалгIай Республика суверенитетах йолча Декларацеи гIалгIай халкъа 3-ча Чрезвычайни съездо тIаэца дезача соцамийи проекташ. ХIаьта а, массе оагIорахьара лер тIа йолча Деклараце проект оттае цхьан сага а е массехк сага а дика вIаштIехьдаргдац аьнна хет сона. Цудухьа, лохе кепатохаш йола гIалгIай халкъа 3-ча Чрезвычайни съезда Декларацеи кхыча документийи проекташ кхы тIатохеи тIерадаккхеи хIама доацаш чакхъьийнаргаш лоархIаш яц.

Лакхе дийцачунца дувзаденна теркалданза даргдоацаш лоархI аз цхьаькха бакъахьара цхьа хIама.

ГIалгIай халкъа 3-ча Чрезвычайни съездо ГIалгIайчен ерригача исторически территоре тIа ГIалгIай Республика паччахьалкхен суверенитетах йола Деклараци дIахкайкаьчули доаггIаш дола соцамаш тIаниицачули тIехьагIа, цкъа-дале, 1989 шера 14 ноябрера СССР Лакхехьарча Совета Декларацин, шоз лагIа дале, 1990 шера 13 августера «20 — 50 шерашкарча политически репрессей ерригача жертвай бокъонаш юхаоттаярах» долча Президентски Укази кхоз лагIа-дале, «ГIалгIай Республика паччахьалкхен суверенитетах» йола Декларацин ларде а лаьца, нийсхо юхаоттаярга, ГIалгIай Республика паччахьалкхен суверенитетах йола Деклараци чакхъяккхарга, гIалгIай къамани Даймехкей бокъонаш чIоагIъярга бодача наькъагIа хоадамболлаш дола, юридически нийсеи практически пайданеи дола гIулакхаш чакхдаха мегарг а да, чакхдаха а деза дерригача гIалгIай халкъо. Цунах лоархI аз хIара гIалгIайчуни берригача гIалгIайни сийлахьа декхар. Вай доацаши вайна хьалхареи из гулакх деергдац цхьанне а цIаккха а! Из дош цIаккха я дин ца долийташ даганхаба деза вай массаза а!

Юххера а се чакхвоалаш белгалдаккха безам бар са, вай — гIалгIай, къаьстта а хIанзарча исторически хана юкъагIа вIаши дагардар кхетадарца, гIалгIай халкъа хьаькъали интеллектуальни низаши яхье довларца, дукха балеи сагото лайнача вай халкъа хьалхашка латта сатогагIа дола декхараш кхоачашдар духьа цхьоагIо хиланза ярг ца хилар. Хетарий, лерхIарий, идеяй плюрализм шерагIа ме хул, кхыметтел сов бе-бе уж хуле а, гучох, бакъдолчоаи, лерхIачоаи гаргагIа хургда вай. Корта болаш йолча яхье довланза даргдац вай воай халкъа мала малав хайтар духьа!

А. УЖАХОВ,
технически Iилмай кандидат, Грозненски мохкдаьтта института доцент.

Дукха хана дена «Назрановский» совхозе 4-гIча отделени механизатор волаш къахьегаш ва Пугоев Салман. Юхханца совхозе тайп-тайпара балхаш дир Салмана. ХIаьта тIехьагIа механизаторала дешар дийша механизатор хилар. Массаза а кердачоа тIанхувш хилар, шийна хьалхашка оттадаь моллагIа а декхар тешшаме кхоачашде кийча хилар — уж я тахан Пугоев Салман белгалвоаккхаш йола оамалаш.

Из къаьгга хьагуш да укх гуйрен деношка салаIар фуд ца ховш цо къахьегар а. Укх деношка гурахьа дув ялаташ дIаде лаьтташ тоадаь ваьлар ив. ХIаьта, хIанз механизатор ший трактор тоаеш кулг тохаш ва.

СУРТА ТIА: механизатор С. Пугоев.
Н. КОБИАШВИЛИ сурт.

ШИННА А ОАГIОННА ПАЙДАНЕ ХУРГДА

Торгови бувзам тассар духьа Инде яха хиннай вай республикера делегаци. Цунда вар Хациев БайIал Ибрагимович. Тха корреспондента цунгара дийхар шоаш арабаьнкхача наькъах дувцалга.

— Дукха за йоацаш Индера дIахаьтав хьо, БайIал Ибрагимович, дувцал, бокъал я, фу лаьрхIа дар хьо цига вахар?

— 1989 шера декабре вай республике хиннача делегаце кулгалхочо, «Бирла» яхача фирма вице-директора господина Х. Викрама хьехарагIа хилар тхо цига. Оаха керттера де лийрхIар — Индеви Нохч-ГIалгIайченней юкъе торгови бувзам тоссилга.

Инде оаха даьккхача цу 7 дийнахьа тха йиш хилар дукха промышленни предприятеш дика йовза, цар продукци бIаргаго. НГIАССР Министрий Совета председатела хьалхарча заместитела Г. Х. Эльмурзаева кулгалдеш хинна тха делегаци ше Инде яьккхача юкъа хилар тIоска барзкъаш деча, ТВ комплектующи деталаши видео-кассеташи еча, кхачан продукташ еча массехк заводе. Делегаце дакъа лаьцар зIамигача предприятена презентаци еча, предприятe викалашца хьоашал тасса йиш хилар.

Къаьстта хьашт долаш яр тхона медицински промышленноста предприятеш. Белггала аьлча, тха делегаци хилар унахошта хиланза яргйоаца молхай препараташ, антибиотикаш, дукха кхыйола препараташ арахецача массехк фармацевтически заводе. Къаьстта цу даькъе тха хьашт чIоагIагIа хилара маIан дар, эггара хьалха, республика Лакхехьарча Совета II-чеи III-чеи сессешка унахцIено лорaяра материально-технически база овлангара денз тоаярах дола дош дувцарца дувзаденна. Къайле яц, вайцига дарбан учрежденеш Iалаьмате воча хьал тIа хилар, таханарча дено дIаяххача тайпара йола медицински инструментари йоацаш я, цхьайолча районашка больницаш къеча, тишача, цу гIулакха мегаш доацача цIеношка я. Эггара унзарагIдар — бахача наха эшшача боараме молхай препараташ ца хилар. Цудухьа къаьстта хьашт долаш яр тхона медицински препараташ арахеца Инде промышленность. Цу тIа а, нагахьа санна укх шера бIарчча Союз хьашйдача эшаш йолча молхай препаратех 37—39 процент мара Iалашъяьеце, кердача 1991 шера беррига мехка а РСФСР-е а 18—19 процент кIезигагIа Iалашъе мегаш а я уж.

Бахача наха деча гIулакхий дикалеи дукхалеи боарам лакхбара даькъе белгалдаь дар укх тайпара хIамаш: молхаш арахецилга, больницаши диагностически центраши кийчъелгеи эргаяьха тоаелгеи, медицински оборудовани вIашагIйоллилга, кхыдараш.

ВТС-о дош делар болх беш йолча мощностий хьакъехьа кхы тIа а информаци тергйолча дешай список кийчъе. НГIАССР-о ВТС-ага дIаелар саггота шийна эшача хIамай список. Цо шийна декхар дIатIаэц Индера оборудовани яйтарал совнагIа, кхоалагIча мехкара источникаш вIаштIехьъяхарах йола коммерчески предложенеш кийчъяра. ВТС-о иштта предложени еннай медикаменташи промышленноста бийдали нхахьийта а халкъа эша товараш арахеца а.

Уж лоархIаме проблемаш хIанз цкъарчоа ювцаш я Лакхехьарча Совете. Укх шера август бетта Москве НГIАССР Лакхехьарча Совета Председатела Д. Г. Завгаева вIашагIкхетар хиннад вице-президент Х. Викрам керте латтача «Бирла» яхача фирма викалашца. Цига дийцад медицински гIулакхаш тоадеи баха нах халкъа эшача товарашца дикагIа Iалашбеи таро хулийтаргйола предприятеш юкъа яхарах дола дош.

— Фармацевтически заводи кхыйола промышленни предприятеши юкъа хьалъяра эггара хьалхарча аргIанна бийдал а хIаьта иштта вай боацаш бола говза специалисташ а эш. Партнерий хила езаш йола воай функци кхоачашъюларгйий вайга?

— Даьра юларгья. Тахан лакхагIча класса специалисташ ба тха ала йиш яц вайга, цхьабакъда, из моттиг теркал а ещ, лакхе йийцача фирмерча хургболча вай партнерашца яь ваIад я вай цу тайпара завод хьалъяри болх бе йолаялийтари духьа вай республике шоай профессиональни специалисташ а боахкийтаргболаш, эшаш йола оборудовани а яйтаргйолаш. Из дош, кхыча дешашца цхьана къаьстта дийцад Инде цкъа санна дукхаза а цхьана хиннача правительствай викалий заседанешкеи совещанешкеи.

— Из соглашени кхоачашъе еза ха малагIа я?

— Из соглашени кхоачашъергйола хаьдда ханаш лаьрххIа белгалъергья оаха укх гарггарча хана вайцига бахка безаш болча фирма викалашца. Телетайп хьакхаьчай, бийдала ресурсаш укхаза бокъонца меллай хьажар, фармацевтически завод йиллара аьттув болашагIа йола моттиг харжар духьа эксперти группа республике йоагIа, аьнна. Шера керте, респотребсоюзага гIолла вай республико дIайохьийтаргья, юкъера лаьрхIача, 120—130—140 тонн дикагIйолча дарбан баьций. Нагахьа санна фармо завод хьалъе вайна новкъостал дойя, тIаккха вай наьха санна таро хургья цу бийдалах молхай препараташ хьаеи царца баха нах дикагIа Iалашбеи.

— Грозный экологически эггара бIехагIа фо долаш йолча 66 горада юкъе я, аьшта, ерригa республика а яц дикачу хьал тIа. Цунца дувзаденна кийслургдий хьогI, молхаш хьас бийдал пайдана йоацача йолаш, хIаьта цул совгIа цхьаькха а дц: цхьаькха завод а хьалъярах гонахьара Iалам бIехдара кхерам совбоалийхьогI?

— Бакълув. Из дош лаьрхIа оаха дийца а дийцад, эггара хьалхарчарца латташ дар из. Деш дола къамаьл тахан массадола хIама теркалдеш вIаштIехьъяьккха технологически процесс йолаш, фои чанхдоаха хийн дика цIендергдола гIирсаши коммуникацеши йолаш йола промышленни предприятеши фармацевтически заводи хьалъяра хьакъехьа да, цудухьа вай партнераш из хIама лаьрхIа теркалдеш ба. Царна а кхыча дешашта а дукккхача шерий йоккха опыт йолаш ба «Бирла» яхача фирма викалаш, цудухьа хозахетдаь дац цу фирмаца дунен тIарча 40 совгIча мехко дика гIулакхаш леладеш хилар.

— Иззамо тоам болаши йовзаши йолча фирма партнер хилар бегаш мичаб. Вай мискача здравоохранене фу дерд-хьогI финансашта?

— ХIамаш вIашагIтохале, гIирсаш хьалдале хьалхагIа, белггала, ахча дукха хила деза. Хаттар доагIаш оттадаь да. Вай республикера хьал, бакъдар аьлча, аттачарех дац. Вайгара хьал кхетадеш дIатIанийцар индийски партнераша, уж кийча ба вайна гIо де, 5—10 шера кредити эша валютни средстваши яла а. Из цхьа вариант я. ТIаккха, шоллагIа вариант — бартерни сделка. Цу наькъаца вай шин даьх цхьаннена а зехургдоацаш бийдал, белггала аьлча, мазут е газ яла йиш я вайга индийски партнераша из завод хьалъярга е цар яйтача медицински оборудованегеи аппаратурагеи бахача маьха лаьрхIа.

Юкъара фармацевтически завод хьалъярал совнагIа, деш дола къамаьл советски унахцIеноми къахетамеи фонда юкъарча предприяте, «ПРОТОС» яхача вай регионални хозрасчетни производственни объединене база хьакъехьа да. «Бирла» яхача фирма викалаш кийча ба цу базе вIаши гIойла йола гIулакхаш леладара ваIад е а юкъара предприяти йилла а. ХIаьта из чIоагIагIа аьттув болаш да, къаьстта а вайна. Уж цу гIулакха опыт йолаш ба, иззамо йола предприятеш вай регионални унахцIеноми къахетамеи фонда ларда тIа хIанзле хьалъяь йоалаш а я. Белггала аьлча, деш дола къамаьл видео-кассеташ, тIоарска барзкъаш, кхыдола потребительски товараш арахеца кагий промышленни предприятеш хьалъяра хьакъехьа да. ДагадоххарагIа аьлча, «ПРОТОС» яха производственни объединени я фирма викалаш бовзеи царца партнерства хьакъехьа договор деи вIаштIехьдаккхара гIо даьр.

— Республике вовзаш ва хьо доал де хоаш, лаьрхIар кхоачашдеш, инициативни, дика кулгалхо, халонех кхера а венне гIулакх юкъагIдуташ воаца саг хиларах тарра. Цунна дола тешал да революци ялалехьа хьалбаьча, тесса бита, дукхагIча даькъе бохабь лаьттача гIирсах хьо оарцагIвалар бахьан долаш доллача хIинанна чухьа паргIато а йолаш йола башха-дика берий поликлиника (ерригача Къулбаседа Кавказе шийна нийсса кхы цхьаькха йоаца) хьалъе таро хилар. БайIал Ибрагимович, фу хет хьона, лакхе мел дийцачох; вIаштIехьдаьккхачох, документашца чIоагIдаьчох вай республикана корта а болаш фу пайда хургба, аьнна, хет хьона, вешта аьлча цу соглашенеех цхьа дакъа мукъагIа тешшаме кхоачашхургхиларга догдоахийла я аьнна хетай хьона?

— Къайле мичай, вайцига къамаьлаш а, гIулакх дергда яхараш а, договораши соглашенеши еш а дукха моттигаш хилар. хIаьта гIулакх деча дIакхаьчача — хIама хилац. Иштта хьадоагIа шерагара-шерага. Бакъдар аьлча, доллача хIаманна ха эш. Цхьабакъда, Индерчеи НГIАССР-ерчеи хургболча партнерашта юкъе соглашенеш а договораш а да, хIаьта уж кхоачашде вIаштIехьдаргда шинна а оагIонна чIоаггIа лойя, из, бакъдар аьлча, дукхагIача даькъе вайна доагIаш да. Аз лакхе ма аллара, «Бирла» яхача фирмо ший дош харцдергдац, хIаьта из дика ховш да дукхача мехкашна. Цу тайппара, вайх тийша да гIулакх...

Шера 15 эзар тонн хургйолаш пироженеш, конфеташ, дрожжеш арахецаргйола предприяти вайцига хьалъе лерхI НГIАССР-о. «Бирла» яхача фирмо Iалама газах полипропилена арахецара керттерча положеней проект еннай вай республикана. Грозне хьалъе лаьрхIад дунен халкъашта юкъера аэропорт. НГIАССР делегаце доакъашхоша дийцар нохчийи гIалгIайи Иордане, Сире, Инде, дунен кхыча мехкашка дукха бахаш хиларах. Отелаш хьалъяра субсидировани е шоаш дага хилар хьакхайкадир. Цу гIулакхо аттача доакхаргда уж республике боагIилга. Инде фирма викалаша дийцар отелаши кхыйола туристически объекташи хьалъяра новкъостал де шоаш кийча хиларах. Из дош дIахо дувца лаьрхIа да. Дискуссеш еча юкъагIа НГIАССР викалаша хьакхайкадир, тIехдика дарбан минеральни хий даккха моттигаш вай хилар а из чудувтта шушаш арахецаргйола завод хьалйича бакъахьа хилар а. «Бирла» яхача фирма викалаша кхы тIа а хоамбелга дIалийхар хий доаллача моттигех, цун химически лоаттамах, кхыча хIамаех. Цу тайппара, цун безам ба лакхе йийцача проектаца дакъа лаца ловш долча кхыча европейски мехкашца контакташ тоссилга Iалашде. Фирма кулгалхошта дIахайтар оаха хIанз республико шийн Iалама ресурсех пайда эцара хьакъехьа РСФСР — СССР кулгалхошца переговораш еш йолга, цу дешах лаьца кастта соглашени ергйолга. Вай делегаце чIоагIдир цу проектага гIолла ВТС-аца цхьана къахьега ше дага хилар. Лакхе йийца соглашени вай Iаьдалца яь яьнначул тIехьагIа из вIаштIехьъяьккха йиш хургхилар дIа а хайта. Мадарра аьлча, газ, мазут, дарбан баьцаш, минеральни хий вайцига долаш да, хIаьта валюта вайна низъала хиларах лаьца аьлча, цу гIулакха вайна партнераша кредит лу. Лоацца аьлча, нагахьа санна вай дика тохалой долла хIама вIаштIехьдоаккхалургда. Укхаза дуларгдоацаш хIама дац, аьнна, хет сона.

— ХIанз, юххера а, тIехьара хаттар: НГIАССР делегаци Инде яхарах бухсоцаш хьахиннар фуд?

— Визит йолча юкъагIа республика делегаце дакъа лаьцар Индерча СССР Торгови представительства официальни наха еча дискуссешка. Со оптимист ва. Со теш из хоза дIадоладенна гIулакх дика чакхдаргдолгах.

ПРОЕКТ

ГIалгIай Республика паччахьалкхен суверенитетах йола ДЕКЛАРАЦИ

ГIалгIай халкъа 3-ча Чрезвычайни съездо,

— гIалгIай халкъа лоIам хьал а лоацаш,

— гIалгIай къами Даймохки шоай йиззача бокъонашца юхаметтаоттадарех дIахо дегIаккувларех йоакхо а еш,

— гIалгIай халкъа хIанзарчеи хьатIаккувргдолчеи ноахалий кхелашта хьадкхара исторически бехктохкал кхета а беш,

— сага бокъонех йолча Дерригдунен деклараце принципаши массане а къоабалъяь тIанийца дунен халкъашта юкъера правови акташи ларде а лийца,

— шоай мукъагIен кхычарех тийша хIама доацаши хилара йола дерригача къамийи халкъийи бокъонаш къоабалъеш а лоархIаш а,

— 1989 шера 14 ноябрера СССР Лакхехьарча Совета Деклараци ларде а лаьца,

— лерхIар демократически правови паччахьалкхе хьаелга, гIалгIайи ГIалгIайчене дахача дерригача кхыча халкъаши йиззача политически, экономически, социальни, духовни бокъонашца хьалъоттадара хиланза даргдоаца хьалаш вIаштIехьдоахилга а долаш,

— бакъъеш дIакхайкаю ГIалгIай Республика (ГIР) паччахьалкхен суверенитет, ГIР паччахьалкхен Iаьдал 1924, 1934, 1944 шерашка репрессивни акташ чакхйоахаш низагIа дIакъоастадаь, массаза а гIалгIай халкъа хинна лаьтташ чулоацаш йолча ерригача территоре тIа, кертера доал долаш, ший мукъагIа, кхычарех тийша хIама доацаш хилар а лоархIаш.

СТАТЬЯ 1. ГIалгIай Республика — массаза а гIалгIай халкъа хиннача лаьтташка, халкъ ший мукъагIа, кхычарех тийша хIама доацаш, ший исторически кхел нийсъяра гIулакха керттера доал шийга хилара йолча, цунгара яха йиш йоацача бокъоний, 1989 шера 14 ноябрерча СССР Лакхехьарча Совета Деклараце ларда тIа хьахинна суверенни, ший мукъагIа йола, демократически паччахьалкхе.

СТАТЬЯ 2. ГIР-ко суверенни бокъонаш чакхйоах массаза раьза а волаш тIанийцача дунен халкъашта юкъерча бокъоний боарамашка хьежжа.

ГIР-ко лора а ю, хьал а лоац ший паччахьалкхен, суверенитет, территори, цун территоре тIа дахача дерригача халкъий суверенни бокъонаш. ГIР паччахьалкхен Iаьдала духьала политически, общественни, дийн, кхыча объединеней, къаьсткъаьстача гражданий оагIонгахьара низаца леладеш дола тIулакхаши тIахьехамаши юхадетт ГIР законашка хьежжа.

СТАТЬЯ 3. Массе къамах бола ГIР гражданаш ба ГIР-ке паччахьалкхен Iаьдал хьаллоаттадераш, цар чакхдоах из юкъарчад доацаш а ГIР Конституце ларда тIа хоржаш йолча органацка, институташка гIолла а.

СТАТЬЯ 4. Законодательни, исполнительни, судебни Iаьдалаш къестадер я ГIР-ко беча балха лардера принцип.

СТАТЬЯ 5. ГIР-ке Iаьдала беррига низ ГIР-ка халкъа депутатий съезда ба, съездашта юкъерча хана — ГIР Лакхехьарча Совета.

ГIР юхаметтаоттаьча хана дун паччахьалкхен декхараш кхоачашдара ГIР Ханна йола Лакхехьара Совет хорж, Ханна йолча Старейшинай Советах — Мехк-Кхелахи ГIР Ханна йолча исполнительни комитетахи латташ хургйолаш.

СТАТЬЯ 6. ГIР Лакхехьара Совет шин палатах латт: Республика Советахи, Старейшинай Советах — Мехк-Кхелахи.

СТАТЬЯ 7. ГIР-ка вIашагIйолл Конституци ГIР законаши нийса кхоачашдара лакхехьара тIахьожам лоаттабеш йола, ГIР халкъа депутатий съезда хьалхашка бехктохкаме а цунна отчет луш а йола ГIР Лакхехьара суд.

СТАТЬЯ 8. ГIР территоре тIара лаьтта, цун ченаш, сигаленгахьара аре, тIайоален дийнеи хIамаш, хих, хьун, кхыдола Iалама рузкъаши ресурсаши шоай кара хила, пайда эца, доал де йиза бокъо йолаш долча духхьал ГIР халкъий доалахьа я.

СТАТЬЯ 9. ГIР гражданаш, цар социальни имущественнии хьал мичча бесса дале а, моллагIча расах къамахи уж бале а, маIакхал, образовани, мотт, дин, политически уйлаш, кхоачашдеча гIулакхий тайпеи маIани мичча бесса дале а, законна хьалхашка цхьатарра ба, ГIР-ка Конституце гаранти енна бокъонаши паргIатонаши цхьатара я цар.

СТАТЬЯ 10. ГIР-ко хьаю ший мукъагIа социально-экономически дегIаахара хиланза яргйоаца ший банковски, финансови, налогови системаши институташи.

СТАТЬЯ 11. ГIР-ко ше къестаду ший территоре тIа паччахьалкхен вахара дерригa дешаш, ГIР Конституцен законийи кертера принципаш чакхйоах. Цу гIулакха вIашагIйохкаш я Iаьдалеи правленеи йоагI-йоагIаш йола органаш.

СТАТЬЯ 12. ГIР-ко вIашагIйохк ГIР-на паччахьалкхен Iаьдал, территоре бIарччал, правопорядок лораергйола ший эскареи кхыйолен формированеш.

ГIР гражданаша шоай территоре тIа мара дац эскаре гIулакх, хIаьта ГIР Лакхехьарча Советагара нурам доацаш цун доазонел арахьа дIабига царех пайда эца йиш а яц.

СТАТЬЯ 13. Иммиграционни процессаш нийсъю ГIР-ко, йоакхон де дезари ду ГIР доазонел арахьа болча ший гражданий бокъонаши хьашташи лорадаран хьаллацаран.

СТАТЬЯ 14. ГIР-ка РСФСР-а юкъейола ГIР-ка Лакхехьарча Совето РСФСР Лакхехьарча Советаца даьча договорага хьежжа. Суверенни паччахьалкхе ше хиларах тарра, ГIР-ко шийх яккха йиш йоацаш йола бокъо шийга ют ГIР Лакхехьарча Совето ше цхьанне решени а яь РСФСР-а юкъера духьале йоацаш дIаялара, ше вIаштIехьдоах кхыча республикащцеи паччахьалкхенащцеи ше леладергдола гIулакхаш.

СТАТЬЯ 15. Ерригроссийски ерригсоюзни имуществерча, валютни алмазни фондашкарча, доако запасерча ший дакъа бокъо я ГIР уж вIашагIйоххача юкъе ГIР-ка халкъаша лаьцача даькъага хьежжа, дииза юхаметтаоттадайта гIертаргья из гIалгIай халкъ 1944 шера низагIа Iодахьийтача хана а ГIалгIайчен доазонел арахьа Iеш яьккхача юкъагIа а гIалгIай халкъа даь зе.

СТАТЬЯ 16. ГIР-ко дIа а кхайкаду, къоабал а ду адамлеи юкъара маькхаленаш классовичарел езагIа хилар.

СТАТЬЯ 17. Суверенни паччахьалкхен йола атрибуташ ший я ГIР: герб, байрахх, гимн, Тийрка аьтта оагIорахьарча г. Орджоникидзе даькъа тIара столица (1934 шерага кхаччалца из хиннача тайпара).

СТАТЬЯ 18. Ер Деклараци — ГIР Ханна йола Лакхехьара Совет, ГIР массаза хургйола Лакхехьара Совет харжара, ГIР Конституци оттадара РСФСР-ца, кхыча республикашцеи паччахьалкхенашцеи договораш дIара йола лард я.

РЕСПУБЛИКА СУВЕРЕНИТЕТ ЮВЦАШ

БОКЪОНАШ ЙИЗЗА ХИЛИЙТА

Вай республика юкъарлен таханарча вахаре доккха дакъа лоац керда хьаьнча партешеи организацешеи. ТIехьарча хана шоай теркам тIабахийтаб цар Нохч-ГIалгIайчен суверенитет кхайкаеча декларацей проекташта. НГIАССР Лакхехьарча Совета комиссеша кийчъяьр йоацаш кхы а массехк деклараци я кийчъяь а газетий оагIонаш тIа кепатеха а. Царех дикагIа малагIа я Лакхехьарча Совето кастта къоастаде мег, хIаьта тахан оаха кепатох Вайнаьха демократически парте лидер волча поэто Яндарбиев Заьламхана шоай парте оттаьяча деклараце проектах лаьца тха корреспондентаца даь къамаьл.

— Заьламхан, вай дIадолалуш бакъахьа хетар Iа лоацца шоай партех а цун программах а дувцаре.

— 1990 шера 5-ча мае хиннача учредительни съезде вIашагIъеллай Вайнаьха демократически парти. Белгалде деза из парти хьахилалехьа «Барт» яхаш джамаIат дар тха. ХIаьта из комитет дегIаярца дувзаденна дар цунах парти хьае таронаш хилар. Парте ший керттера декхар лоархI, кортамукъа а йолаш суверенни демократически Нохч-ГIалгIайче кхоллар. Из республика демократически хьисапе дегIайоагIаргйолаш законодательни, исполнительни, судебни Iаьдалаш шоайла къоастаде деза, тхона хетачогIа.

— Отта мел яьча деклараце проекташа Нохч-ГIалгIайчен суверенитет кхайкаю. ТIаккха фу башхалонаш я царна юкъе?

— 24 августе кепатехача республика Лакхехьарча Совета комиссей проектагеи тха проектагеи хьежача гуш да «суверенитет» яха дош а оаха тайп-тайпара кхетаделга. Президиума проекта авторашта хет СССР-цеи РСФСР-цеи цхьайола функцеш къоастайнча цунах суверенитет хургья. Кхы меттел, республика цIи а шеи хьалха хиннача тайпара «автономни» аьнна йитай цар. ХетачогIа, иштта оттаьча деклараце вай халкъ дегIадоаладара проблемаш къоастаергъяц. Оаха суверенитет яха дош кхыча тайпара кхетаду. Тха проекто Нохч-ГIалгIай республика дIахкайкаю. ЦIераца белгалдахац цига из автономни и е союзни я. Из республика кортамукъа а йолаш суверенни паччахьалкхе я. ТIаккха цул тIехьагIа мара дувца йиш яц союзни договорах а кхыдолча дешаех а лаьца.

— Заьламхан, шун оппоненташа хьалхадоахар да Нохч-ГIалгIайче РСФСР-цара дIакъаста экономика хьакъехьа кийча ца хилар. Фу ала йиш я хьа цунах?

— Алхха экономика дешашца йиста йиш яц халкъа бокъонаш. МоллагIа къам бокъо йолаш да кортамукъа хила. ХIаьта, оаха яхац РСФСР-цара экономически бувзамаш хоададе деза, къаьстта був а даьнна воаш даха Iоховщаргда вай а, яхац. Цхьабакъда, республикай йизза суверенитет ца хилча Нохч-ГIалгIайче культурни, социальни дегIайоалаяра таронаш хургьяц.

— Оаш санна кхыча керда хьахиннача организацеша а кийчъьяй деклараце проекташ. Царех ала фуд хьа?

— Кхыча организацеша ювца оттаяь проекташ дикка тохкай оаха. ДукхагIча даькъе уж во йоацаш санна а хеталу. Цхьабакъда, сога хаьттача царех массанех цхьа гIалат доалл: РСФСР чухьа йита лаьрхIа ба уж вай республика, хIаьта тха парте цу тайпара суверенитет хьаллацац.

— Бакъдар аьлча, сона хетачогIа, тахан вай республика РСФСР-ра араяьча цунах зе дала тарлу. Гуш ма дий Россе демократически процессаш вайгахьарчул сихагIа дIайолхаш йолга. ХIаьта Нохч-ГIалгIайче къаьстта республика хилча, цун доал моттигерча бюрократаша бе доллар кхерам беций?

— Иштта кхерам вIалла а бац, хIана аьлча; наха шоаш кортамукъа болга кхетадича, шоаш хьадоаккхаргда цар цу бюрократически аппаратагара доал.

— Хьона ховш хургда, шун проекто ГIалгIайчен паччахьалкхе юхаметтаоттаяра лостамаш белгалдоахаш ца хилар. Иштта гуш да, РСФСР-а юкъе а йоацаш, гIалгIай автономи юхаметтаоттаяра проблема къоастае хала хургдолга а.

— Газето кепатехача проекта тIа из хIана дац хац сона, хIаьта тха деклараце тIа цхьа пункт я: «нагахьа санна ГIалгIайчено ер деклараци тIаэцаш ца хилча, укхаза мел оттадаь дешаш Нохчиченна доагIаш да». Цхьабакъда, сога хаьттача из деклараци ГIалгIайчен хьашташта Iаткъаш-м яц. Москва юкъе а йоацаш Нохч-ГIалгIайченои Къулбаседа-ХIирийченои шоаш дикагIа къоастадергдар ГIалгIай паччахьалкхе юхаметтаоттаяра дош.

— Бакъдар аьлча, сона иштта хетац, амма вай дIахо къамаьл деш Iа ерригача Кавказах лаьца шоай партес хьалхадоахачох лоацца дувцаре бакъахьа дар.

— Къулбаседа Кавказа къамаш цхьан паччахьалкхен чухьа вIашагIкхета деза, аьнна хет тха партена. Из федераце е конфедераце е кхыча принципегIа вIашагIъелла хургья тахан дувца хьалха да, хIаьта цу гIулакха тIехьа а йолаш мел эша таронаш Iалашъеш я тха парти. Цу лостамагIа болх дIаболабаьб ерригача Кавказа юкъарлен боламаша а организацеша а. Дукха ха йоацаш Нальчике хиннача лоаманхой халкъий, съездо вIашагIъеллай Кавказа Лоаманхой Халкъий Ассамблея.

— Заьламхан, вай къамаьл чакхдоалаш кхы а цхьа хаттар дар са. Дукха юкъарлен организацеш я вай республике. Царца гIулакхаш леладой оаш?

— Тха айхха бувзамаш да «Баьццарча боламаца», «Мемориалаца», «Нийсхоца», ГIалгIайчен автономи юхметтаоттаяра гIалгIай халкъа II съездо хержача оргкомитетаца, исламски партеца. Хетаргахьа, «Халкъа фронти», «Нийсон» (нохчий) йоацар оаха гIулакхаш лела ца деш цхьа организаци яц республике. Из тамашъе езаш хIама а дац, хIана аьлча, оаха массане хьалхадоахар цаI да — вай мехка бахача наьха хьал эргданнхар.

— Аьттув хилба шун цу хьакъехьа.

Къамаьл дIаяздаьр Ч. МАНОЛИС.

«Селаlад» — берий журнал

«СелаIад» — хIара гIалгIачун цIагIа

Бераш, Iалаьлай, ма хоза журнал да-кха вай республике шоана лаьрхIа гIалгIай меттала арадувлар! Довзий шоана ер? «СелаIад» я укхан цIи. Хов сона, цхьаболчарна довз, дукха а деза. ХIана довз, хIана деза царна ер? Шоай ханнахьа хьа а яздайта, дешандаь. ХIаьта воккхарна довзац, дезац, хIана аьлча, цар яздайтадац, дешац. Сох деттаденнад цу тайпара бераш. Тхона хац, йоах цар, хайнадац, гIалгIай меттала сел хоза журнал арадувлалга. Тхона яздайтадац, йоах, тха даьшеи ноаношеи из журнал. Тхона цар дукха хоза хIамаш ийю — ловзоргаш, конфеташ, шоколадаш, кхыметтел джинсеш, кроссовкаш, бакъда, журнал ийдац, яздац, хIаьта тхога тхоашка ахча мича хул, цул совгIа, из хьа мишта язде деза а хац... Бакълуа уж бераш. Маьлхара да уж чIоагIа, хIана аьлча, дукха-дукха тамаш йола фаьлгаш, иллеш, стихаш, дувцараш, кIоанолгаш, кицаш, ховлеш-довзалеш, иштта кхыдола сакъердаме хIамаш хац царна, журнал ца дешар бахьан долаш. Тха (журнал арадоахача редакце болхлой) - доккха дехар хургда цар дикача даьшкеи ноаношкеи: ма хьегаде шоай бераш сел хозача журналах — «СелаIадах». Дукха хIама дац шоана цунах додар— шера кхо соми кхо эппази мара. ХIаьта кердача шера денз бетта-бетта арадувргда журнал. Шера шийттазза доккха совгIат дергда оаш шоай дезалашта, ханнахьа «СелаIада» язлойя. Язлелаш! Из де шун йиш я массе йолча почтай отделенешка. Журнала индекс ер я 73982.

Кхо-дикъ шу мара дац журнал «СелаIад» арадувла доладенна, бакъда, цу йоккха йоацача юкъа дукханешта дезаденнад ер. Денна каьхаташ ух редакце цIерагIа. Къаьстта бераша дукха язду уж. Тайп-тайпара йоазонаш, сурташ, кроссвордаш, ховлоргаш, кицаш, ховлеш - довзалеш, фаьлгаш, иллеш кхухьийт цар. Царех дикагIдараш оаха кепадетт, арадоах. Тхо гIаддолх дика даь йоазув е сурт тхоашта бераша дайтача. Цу тайпара автораш дукха ба тха. Цар цIераш шоана каст-кастта гу журнала оагIонаш тIа. Цар бер боккха болх ба — шоашта меттел, вай берригача мехка а пайдане болаш, хIана аьлча, ж̌овхьарий маьхе да цар тахан боккхагIчаргара дIаязадеш дола тайп-тайпара багахбувцама хIамаш: иллеш, кицаш, фаьлгаш, иштта кхыйола жанраш. ДIаяздаьр доврг̌дац, дIа ца яздаьр лергда, из воай къаман хиннадий а ховрг̌дац ца.

вайна цIаккха. ХIаьта вай истори вай меттаца да. Мотт дIабаьлча — къам дIадоал. Мотт боацача халкъа мохк хургбац. Кхоана воай пачхьалкхе хьахилача — эггара чIоагIагIа а эггара хьалхагIа а вайна эшар воай мотт ба. Наьха ворда тIа хайна, наьха илли доахаш гаьна доха̄луръгдац вай. Цудухь, юха а ях оаха, вай мохк меттаоттабара, мотт а къам а юхадиййдара, боккха болх ба халкъа багахбувцам дIаязбечар бер. Цу тайпара бераш «СелаIада» доттагIий да, вай халкъа доттагIий да. Цар хургья кхоане!

«СелаIадо» шийна хьалхашка оттадаь керттера декхар вай кхуашйоагIача тIехьенна гIалгIай мотт Iомабар да, ала йиш я. Цу гIулакха оаха оарцагIбаьхаб гIалгIай меттала яздеш мел бола йоазонхой, Iилманхой, журналисташ, хIаьта цар йоазонаш сурташца «хозду» вай мехкарча дукхача художникаш. ГIалгIай мотт бIаьхий ба — ховчоа, къе ба — ца ховчоа, вешта аьлча, къе ва из ца ховр, вIаьхий ва из ховр, хIана аьлча, шийи меттал йокхагIа тIехьле-гаьна кхеллаяц халкъо. ГIалгIай меттала дIаала йиш йоацаш уйла яц цхьаккха а, из ховчоа. Шиний цIи йолаш хиннад хьал-кхаргIа масса дола хIама —

кхера бале а, баьцовгIа яле а, оалхазар, аькха е кхыдола дийнат дале а. Уж цIераш вай тахан йицъяьй, уж йицъяларца, воаш меттаза дерзарца хийрадаьннад вайна гонахьа мел дола хIама — деррига Iалам, берригa Даьла кхоллам. ЦIи йолаш дар, довзаш дар мара деза йиш яц сага. ХIаьта дезар мара лоархIаргдац, лорадергдац цо. ХIама ца деза саг ундара ва. Вай хIабалац из лелача. Саг хIама довза, хIама деза Iомаве гIерт «СелаIад». Цу хьаькъехьа оаха дIайолаь тайп-тайпара рубрикаш я журнала тIа: «Бовза, беза хьай мохк», «Дийнатий дуне», «Гаки», иштта кхыяраш. Цар довзийт вай халкъа шира истори, вай мехкара меттигий цIераш (тайпаш хьалаьнна юрташ), оалхазарий, оакхарий, хьайбай, гаьний, баьций, тайп-тайпарча кегий садоахкача хIамай цIераш. Цул совгIа, шийи дешлорг а да «СелаIада». Цо доккха новкъостал ду бераштa, гIалгIай мотт меттел, эрсий мотт Iомабара а. Геттара боккха лоархIам болаш да журнала тIа кепадеттаьш дола пайдара ашарий йоазонаш — нотташ я.

«СелаIада» тIа дукха да берий йоазонаш. Из дика да. Бераш гIалгIай меттала уйла е Iомалулга да из, [illegible]

да царна боккха хилча. Ала безам бар дIаала ца ховш, цIийбала безаргбац цар. Тхона гIалгIай мотт хац, яхаш, увзабала безаргбац. Уж ираз долаш хургба, хIана аьлча, ираз долаш ва шийи мотт мел ховр — гонахьарча кхолламца сакъердалу цун тIаькха, ваха сагота хилац. Ваха сагота хургьац дуне довзаш, дезаш мел волчоа. Цу тайпара нах шоай кхела рузкъан, мехка дай хул. Иштта хила безам болча берий боккха бувзам ба тахан журналаца. Шоашта хетараш, шоашта моттараш, шоай доглазараш язду цар редакце. Бакъда, цхьаболчар каьхаташ вIалла Iодеша йиш йолаш хилац, гIалаташ дукха хилар бахьан долаш а, бIеха яздаь хилар бахьан долаш а. Иштта бIеха, цIена доацаш, цхьалхало йоацаш да-теш уж бераш шоаш дешa дагIача а шоаш дахача а? Из дика дац. ЦIано, цхьалхало, хозне ца еза саг эггара хьалха ше шийи моастагI ва, хоза хургдац, иэрча хургда цун вахар-лелар, шийна а наха а бала ба цу тайпара саг.

ГIалгIай берий литература хIанз а хьахинна даьннадац. КIезига я бераштa лаьрхIа язъяь хIамаш, хIаьта уж чIоагIа эшац я тахан, бераштa меттел, боккхийчарна а — ишколешка наьна мотт хьехаш болча

хьехархоштa, ялешка е берий бещамашка балхаш дечарна. Царна доккха гIо дергда «СелаIадо». Царга тха дехар хургда: живарий, журнала язлелаш, журнала яздала новкъостал делаш оашош хьехаш, кхетадеш долча бераштa а. Дукха хIама ховргда шоана, дукха хIама довзаргда. Йоккха дегаIоз ергья оаш шоашта а бераштa а. «СелаIад» хIара гIалгIачун цIагIа хила деза! ХIаьта журналаш шоай ханнахьа яздаьчарга дIакхачийта декхаре болча бувзама болхлошна а да тха дехар: боккъала а шоай декхараш коачаше оаш, ма хьегаде вай бераш сел мерзача син кхачах, дIакхачийта царга шийи ханнахьа цар журнал!

ДогIа дийлхачул тIехьагIа, дуне цIенделча хьалкхета селаIад санна хоза да «СелаIад» иха берий журнал. ВорхI бос ба селаIада, маьлха зIанарий бесаш да уж... Бераш, ялелаш журнал! Бетта-бетта — шера шийттазза — селаIад хьалкхетаргда шун дегашка, уйлашка, бIаргашка. СелаIад санна хоза хургда шун гIулакхаш, гIоза хургда шун вахар-лелар. Ираз долаш, аьттув болаш дахаргда шо дунен чу!

«СелаIад» журнала воккхагIвола редактор ХАШАГУЛЬГОВ Iаьла.

ГАМБОТОВ Борис

Аслан КЯЗН.

БIАРАШДУАРГ

ДУВЦАР

Из дар Iан юккъе. Вийсанна йиллача лай чилло лаьтта къайладаьккхадар. Iуйранна аьхке даха дагахьа, топаш а ийца, арадаьлар сон са новкъост Мурада. Хьуна йисте гIолла тхо хьалдолхаш цхьа йоккхача дийхна гаьна дIатIакхаьчача, кIадвеннача Мурада аьлар:

— СалаIа вай?

Мурад дика лела Iема вацар лоамашка гIолла, цудухь сиха кIаьдлора. ХIаьта а оакхарашцарча безамя, уж бIаргаго мичахьа а гIоргволаш вар тхацига хьоашалгIа вена са новкъост. Гаьна кIалха тхо Iохайша дагIаш, четакотинг Iоежар Мурада кара. Тхо лакхе хьалхьежача, кхыча гаьна тIа дIатIаIхоссалуш бIарашдуарг бIаргаяйр тхона. Шинне а топаш хьалхьожайир оаха. КIиръенна тхона бIарахьежаш ягIар бIарашдуарг. «Со йийча а фу де доахи шо сох, кхы аз даь а деш а зе ца хилча», — яхаш санна, хеталора сона, цун бIаргаша. Тоха аьнна хьожаяь хинна топ Iохийцар аз.

— Сона-м моргаргдацар из цунна тоха, — топа чура поатронаш хьаьхар Мурада а.

Цу дийнахьа сарралца лийлар тхо хьун кхоллама хозалга хьежаш.

Йиший вошей

ФАЬЛГ

Дахаш - текъаш кIаьнки, йиIиги, нанеи хиннад. Цхьан дийнахьа кIаьнк коа юкъе гIомар тIа ловзаш ваьгIав. Цу ханна гучадаьннача дохкхача аьрзело дIавихьав из.

ЙиIига чIоагIа дукха везаш хиннав шийи воша. Наьнага аьннад цо, воша лаха яхийта со, аьнна. Кхы из ца сецача, нанас тIормиг бизза кхача беллаб цунна. Iурра новкъа яьнай йиIиг. Йодаш-йодаш, цхьан мехка багIача боккхача хена тIакхаьчай из. Хена тIа дагIаш ши чIагарг хиннад. Цар шоайла ду къамаьл хезад йиIига. Цхьан чIагарго шоллагIчунга яьхад:

— Сов чIоагIа меца долаш, низ беха дагIа со... Могаре, цу йиIига гIо дергдар вай!

ГIадъяхача йиIиго шийи кхача чубоалла тIормиг дIабеннаб чIагаргашта. Ше хIама диаь даьлча, хьалкарча чIагарго аьннад:

— Аз сай тIкъам кагбелча санна, аьрзел, Iеха а деш, гаьна доакххаргда хьона, хIаьта хьо цу хана — сихха хьай вешийца гаьна яла еза.

Баха дIакхаьчаб ераш аьрзел дахача. ЧIагарго ше аьннар даьд: Iеха а даь, шийи бIена гаьна даьккхад цо аьрзел, хIаьта йиIиго сихха шийи воша дIавигай. Уж цIакхаьчача, сов чIоагIа йийлха, бIаргаш дайна ягIаш хиннай цар нана. Бакъда, шийи бераш духьала даьхкача, сийрдадаьннад цун бIаргаш. Юха а цхьана ираз баха-текъа Iохайшаб уж.

КОТИЕВА Лариса,
Яндарера бархIшерара школа, 9-гIа класс.

НАНА

Ма дика я хьо, са нана!
Ма хоза я хьо, са нана!
Хьол хьамсарагIа
хIана дац.
Хьо йоацача са вахар дац.

МУЦОЛЬГОВА Аминат,
Наьсарерча № 1 йолча юкъерча школера 3-ча классера дешархо.

ДАЬХЕ

Са Нохч-ГIалгIайче,
Са сийрда Даьхе,
Хьо дукха езаш,
Вах со хьа маьхе.

Хьол бочагIа са
Лаьттан чIегилг яц.
Хьо йоацача са
Ираз, вахар дац.

ФАРГИЕВ ИбраьхIим,
Алхастера юкъера школа, 6-гIа класс.

КОДЗОЕВ Iийса

Данна школе енай

ДУВЦАР

Даннай мама школе хьежаш я.

Улга тIа яз а деш, ше яздер бераштa дIахьехаш йоалл из тахан. Шорттига ниI еллалу, хьачукъад бера бата бухьиг. Дешархой белалу.

— ГIараш ца а еш, шоай болх бе! — оал хьехархочо, юха а ца ерзаш. Бераш цкъарчоа юхасоац, тIаккха кхы а чIоагIагIа дела долалу. Хьаерз хьехархо... хаххе, журнала тIа цхьа пхьарс а билла, вонха кулгаца кIалара чIенг а лаьца, цхьа уйлане ваха зирак санна, ягIа шийи йиIиг Данна гу цунна.

Бераш аркъалъухаш дел.

— Данна, хьо мишта енай?

— Коги баьккха хьаенай сай Амат йолча.

— Укхазара хьагIатта еза. Ер са моттиг я.

— Мича ховргья со тIакхха?

— ДIа тIехьашка.

— КIаьнкацея?

— ХIаа.

— ДIа цхьа лерг доккха долчунцея?

— Йолле Iоха, хьоца къамаьл де ха яц са.

— Хьанца къамаьл де ха я хьа?

— Бераща.

— Акхарцеи?

— ХIаа, йолле Iоха.

Данна Iохов.

— Амат, ва Амат! — кхайк из.

— ГIар ма е, аз арайоаккхаргья хьо! — йоах нанас.

ЙиIиг даггара елха йолалу. Цхьаккха дийрах сацац: хьаьстача, човхайча, цIе къоалам белача.

Делкъел тIехьагIа нанеи йиIиги цIадолх.

— Данна, хIана елхар хьо? — хетт нанас.

— Хьо массадолча бераштa бIарахьежар, сона бIарахьажацар, — йоах йиIиго.

— Мегаьд хIаьта, цIагIа хьо Iо а хоаяь, дукха хьона бIарахьежаш ягIаргья со. Дика дий?

— Дика да. Кхоана наьха бераш долча ца а йодаш ягIаргйий хьо сона бIарахьежаш? — оал Даннас.

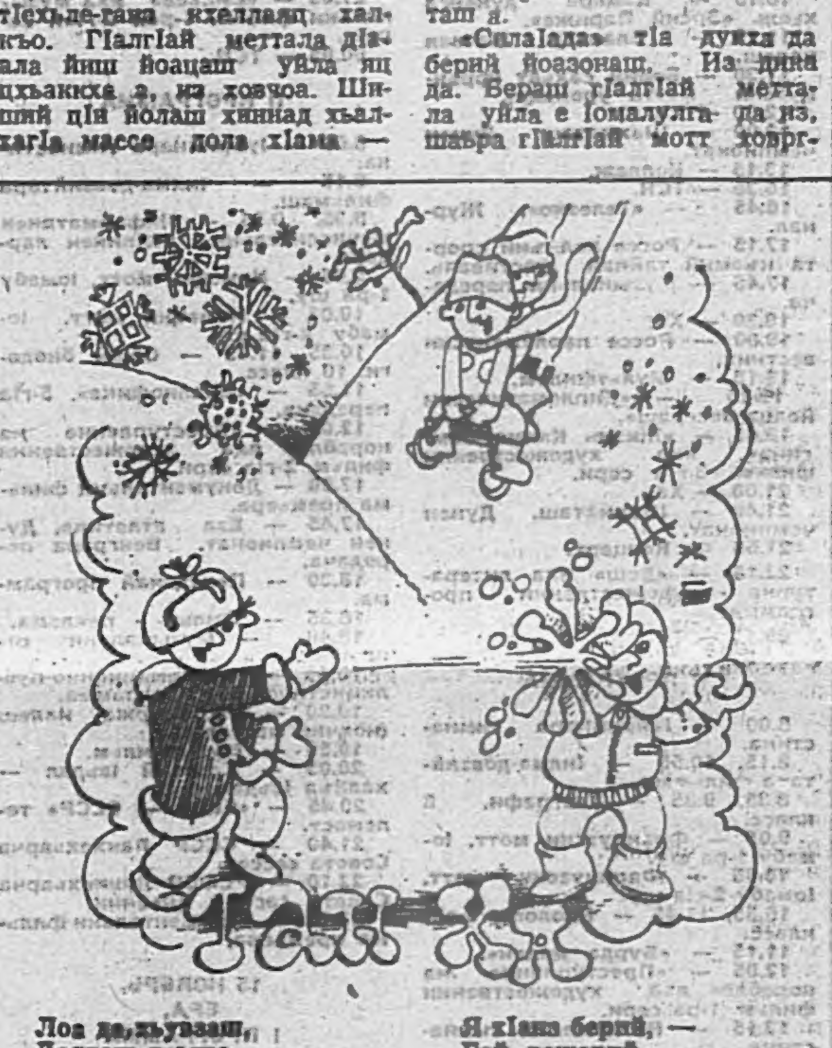

Лоа да, хьувзаш,
Делхаш лаьтта.
Ког соцалац,
Лувжаш, лай тIа,
КIалха ша ба
Селхан билла...
Iалам — сурт да
Цхьанне дилла,
Цхьанне — ховчо,
Говза волчо, —
Доги бIарги
Сийрда долчо...
Ма хоза я
Фега тахан!
Араваьннав
Коа тIа Тархан,
Араваьннав
Коа тIа Лахан, —
ЦIагIа да уж
Бераш тахан, —
Каникулаш

Я хIана берий, —
Гой, вежарий
ЗаггIе белий!..
ГIадбахаб уж,
Ӏогсоалозаш
Йиш я хехка,
Йиш я, ловзаш, —
Хьунаш, довкъаш
КIалтIадетта, —
Лай мажаргаш
ВIаштаетта,
КIалтохаргах
ВIашагIлета,
Морх мо долча
КIайча лай тIа.
ЧIоагIа хоза
Я Iан ханаш,
Я Iан зама
Йоккха танаш.

Барханоева Мовлатхан.

Зурабан царг

Зураб вагIар
чIоагIа велхаш,
Нанас аьлар:
«Фу даьд хьона?»
«Царг лаз,
хIама дуа ца луш,
Мецвенна со,
бози санна».

«Велха ма велха, наце вo!,
Лоро тоаергья хьа
царг», —
Йоахар нанас,
Зураб хьоасташ,
Хьенхаш кертах боча кулг.

МУРУЖЕВА Зарема,
БурокIалхе, дешархо.

ГIалме йисте

Юрта гаьна доацаш
Хьувзаш ГIалин доагIа,
Цун атагIа, ловзаш,
Бераша иллеш доах.

Теркаш, цкъаза сувсаш,
ТалгIеш хи чу лел.
Берий доага бIаргаш
Царга хьежаш дел.

БIайха хьежаш, малхо
Лаьтта йIовхал тувс.

Хоайха долча дег чу
ЦIена уйлаш йосс.

ЛаьгIа хьекхаш, михо
Баь тIа вIзаш хьест,
Гола мел тохача
ГIалме шовда кхест.

Гув тIа лакхе яьина,
Долаш хоза сурт,
Уля из, лаьча санна,
Къаьна са ТIой-Юрт.

АЛБОГАЧИЕВ Муса.

ЛАЬЧИЛГ

Мичад хьа берал?
Фу хиннад?
Е бийсан гIанахьа сона
Доаца ираз бIаргадайнад?
Фу хет, фу тараденнад
хьона?

Берал, берал,
хьанга хаьтта,
Хьо хьалаха деза хац.
Долаш дац хьо сигла,
лаьтта,
Оаз хозача долаш дац.
Малав хьо,
цхьа пахашк санна,
Февраль бетта лай тIа
кхесса,
Къа ца хеташ, — дийна,
денна,
Хьо хьай мехкар
дикхьар масса?
ХIинв алал,
са зIамга лаьчилг,
Жоп хьангара дехаргда?
Хьа шейола маьже аьчар
Хьа мичара корогтва?
Аллха, — кIоаг ба,

бомба йиккха,
Йоккха Iаьржа
хьаргIа санна.
Берал, иц хьа сигле
йийкха.
Лув-кхера ба кхайкаш
денна.
Къаж да эгаш анаюхе.
Берел — лаьчилг,
хьо-м дац гIатташ.
Дог да хIанза а чIехкаш,
деха,
Лувш хоз къяза
комендантташ.
Иштта яр ха,
Лоацца аьлча,
Iаьдал-дацар хьох
кьахета...
Лаьчилг уллар,
ши тIкъам аьлча,
Деттталора, цIогIа хьехкаш.
Шедар хиннад,
дукха лайнад.
Бакъда, кхийнав
берал доацаш.
ХIамина а дац: гу айденна
Наьха лаьчилг,
гIайгIа йоацаш.

Тха почта

Тамбовски областе бахача МейриевгIар дезало тхога язду: «Дукха деза тхона «Селаlад» яха журнал. Оаха хоза хеташ деш из тхоай кIаьнка. Геттара дукха езаелар тхона 3-ча номера тIа кепатеха хинна Пошев Ахьмад-хьажий динах йоле статья. Оаха дех шуга, цу тайпара а цу автора е статьяш оаш дукхагIа кепаеттар. Цар чIоагIа новкъостал ду вай берий сехкетам лакхбара».

«Селаlада» редакци кхоачашде лаьрхIа я МейриевгIар дезала дехар. ДIахо йодача хана оаха касткастта кепаеттаргья лакхе белгалъяьр мо йола материалаш.

* * *

— Со Экажкъонгий-Юрта Нурадилова урамагIа 19-ча цIагIа ваха̄ш ва, — язду тхога Бекеналькъан Мухьмада Адама. — Сона а, са вешийна Анзора а тха даьвошас Руслана «Селаlад» яздайтад. Iалаьмате хоза, дика, — сакъердаме журнал да из. ЧIоагIа дог гIоздоал тха из дешаш. Баркал шоана, из арадахарах. Цу журнала яздала деза вай мехка мел даха бераш. Цу тIара дукха пайдана дола хIамаш Iомаде йиш я. Бакъда, журнал во хьаух тхона. Почто ягIаца йоIо йоах, хьеккхаьац юрта журналаш, тха де хIама дац. Иштта хила йиш йий из? Тамаш я-кха, из ишта дале... ХIаьта аз фу де деза? Са журнал доша безам боагIа. Новкъостал де сона».

«Селаlада» редакце доггдоах, почташка мел багIача Адама каьхат дешаргхилар. Цу тайпара каьхаташ кхыча юрташкара а ух тхога: бераш летие, журналаш ханнехьа хьаккхаьац тхона, яхаш. Редакце дех, почташка мел багIача даьцошкеи вотешкеи: ханханнахьа дешийта вай берашка вай цаI мара доаца берий журнал «Селаlад». Ма хьегаде уж хозача суртехи гIозача фаьлгехи. Бераш вай кхоана я. Тахан вай йоакхо ярга хьежжа мара хургьяц из.

* * *

Язде тхога: мишта хилча бакъехьа хет шоана вай журнал, тIехье тIайоагIача хана? Тхо хьежаш хургда шун каьхаташка.

Циски цхьогали

ФАЬЛГ

Дехкий лувцара тIера дац, аьнна, наха акха а даь, моцалла, халонна тIа мел боачо Iо а баьнна, юртал ара, кхалажаш дIакхийсача, дина уллаш цхьа циск хиннад.

Наьха буна чура котам яхьа дагадолаш, юрта йисте дена цхьогал тIакхаьчад цунна. Хаьттад цо:

— Сона ца довзаш цхьаккха а аькха ма дац. Хьо фу аькха да?

Ше цхьогала ца довзалга хайнача циска дагадехад, цхьогал мелла говза дале а, из Iехаде. ТIаккха аьннад цо:

— Дунен тIа мел долча аькхаи аьла лом да, лома нана цIокъ да, цу цIокъа нана да со.

Цискaх шийи хьаьша а даь, шийи кьорга чу из Iо а хоадаь, оакхарошта курал а ец, цуица даха дагадехача цхьогало аьннад:

— Укхаза шийла а тIаьда а я, хьо со долча даха деагIаре, аз дика мотт кIаьден дагIа моттиг якъеи хулийтаргьяц хьона. Яа котами, тIажи, москали, бсабашки эппийтаргьяцар хьона. Боккъалла а доагIадалар хьо сона даха.

Циско аьннад:

— Мегаьд, доагIаргда со, хьона иштта чIоагIа со дар дезе.

— Циск шийца дIа а дига, шийи кьорга чу дикагIча метте Iо а хсадаь, цунна, ше аьннача тайпара, дая хIама тIа а дахьаш, оакхарошта куралаш а еш, лелаш хиннад цхьогал.

Котам, москал, тIаж, боабашк яаш дагIача цисках, ше тоа мел лу, чо тIа а баьна, ше ма дарра циск хиннад. Ше цо Iехадаьлга хайнача пхьогало аьннад цунга:

— Хьо цIокъ дац, бокъонна дола циск да. Цхьабакъда, цIокъ да, аьнна, цIи дIахезай хьа. Деце а, цIокъ ца хилча даргдац хьо хIана.

Иштта, цискиi цхьогали дахача хана, чаво цхьогалга хаьттад:

— Хьайна фу делча бIаргадайтаргдар Iа сота из цIокъ?

Цхьогало жоп деннад:

— Хьо сайна дукха езаш хилара, дийнна бIарьчча бежан а дахьаш хьо тхоайцига йоагIе, бIаргадайтаргда аз хьона из.

— Мегаьд, — аьннад чаво, — йоагIаргья со.

Цул тIехьагIа кхийттача берзо хаьттад цхьогалга:

— Аз хьайна берста устагIа беча, из цIокъ бIаргадайтаргдий Iа сона?

— Хайра мах-м бац Iа лур, хIаьта а хьа юхь йсагае карахдалац сона. Цхьабакъда, устагIа берста хила-м беза.

Цхьогал раьза хиннад. Берза а чана а цхьа ди диллад цо. Шоашта йиллача ханна, шоашка аьннача тайпара, бежани берста устагIеи а дахьаш, дена хьаккхаьчад чаи борзи. Цхьогало царга аьннад:

— БIарг кхете, цо хIалакдергда шо. Бози, хьо укх кIотарга тIехьашка дIалачкъа, хIаьта хьо, ча, укх хена тIа яла. Шоаш долчара дIа-юха ма хьалаш. Укхаза шо долга а ца хойташ, фо кхетийта доаккхаш санна, арадсаккхаргда аз из.

Цул тIехьагIа, чу а даха, цискага аьннад цхьогало:

— Хьох бIарг тоха ена чаи борзи я. Царна хьо циск долга дIахой, гIулакхаш дика хургдац вай. Мосаш а совсаййя, цIог урагIа а дахийте, царгаш гуча а яьхе, бIаргаш а къоарзадийя, арадаьле, наIарага гIолла цхьашн го а баьихе, юха чудола.

Шийта цхьогало аьннача бесса, мосаш а совсаяь, бIаргаш а къоарзадаь, цIог урагIа а дахийта, гобаьккха а даьнна, кьорг йолчахье циск хьалестача, кIотарга тIехьашна лечкъа йсаллача берзо, кхера а енна, баьцаш сагаьйн. Цига дахкилг ба мотташ, циск тIатоссаденнад.

ДIайккхай борз. Из бIаргайина циск хена тIа гIолла урагIа дахал. Из шийна тIадоагIа мотташ, кхераенна, хена тIа ягIа ча чукхийтта яьттIай.

ХIаьта цискаи цхьогалаи дулх хиннад.

Фатимай пхьагилгаши

ФАЬЛГ

Бахаш - текъаш хьуна йисте йоккха саги воккха саги хиннад. Цар хиннай Фатима яхаш йиIиг. Цхьан дийнахьа пхьагилг бIаргаяйнай цунна. Цар коа ена хиннай из. Фатимас хьалаьцай пхьагилг. КараIомаяьй. Иштта уж бахаш ши-кхо бутт баьнаб. Цхьан дийнахьа пхьагилг яйна дIаяьннай. Лийхай из Фатимас, дийхай — корая̄ц. ТIаккха, цхьа-ши кIира даьлча, шийи йоккхача сагаца эстеш даха хьунагIа яхай йиIиг. Цунна бIаргаяйнай шийи пхьагилг. Бакъда, пхьагилг цхьаь хиннаяц — цунца кхы зIамига ши пхьагилг хиннай. Фатима бIаргаяйча, еддаяц из, хьатIаенай шийи зIамига новкъостий а тIехьа. Эстеш а даьха, ше йоккхача сагаца чуйоагIаш, чуйоалаяьй уж Фатимас. ЧIоагIа гIадъяха хиннай йиIиг.

ДИДИГОВА Аза,
Яндарера бархIшерара школа, 8-гIа класс.

Лоамашка

ДУВЦАР

Аьхкий, каникулаш йолча хана, лоамашка вахавар со сай даьца. Ма чIоагIа хоза яр-кха цига! БIарг ма кхоачча лакха лоамаш, кIоарга аьлеш, шийла шовдаш, къоарза зIувс санна баьций аренаш, баьццара хьунаш, тIох яь гIалаш.

Хьулена тхо хьалмагIадаьлча, тхох кхийтар цхьа воккха саг-лоамаро, Iабдул-Рашид яр цун цIи. Аз-м дади оалар цох. Масса шу даьннад хьа, аьнна, хаьттар цунга са дас. Дезткъе ворхI шу да са, аьлар късаночо. Аз йоккха тамаш йир — атта, кадай лелар из халача лоаман таккилгашка гIолла.

— Воше, — аьлар цо сога, — шоай лоам бIаргабойта аз хьона? Гой, дIара бар ба из. Цу тIа хьагIар чу ваьхав Колой кIант, ХьалтIаваьлча, хьона гургба цо вIаштIабилла кхо кхера. Доккхий кхерий да уж чIоагIа. Тамаш я цхьан сага уж хьалъайдалар. Вешта, цу хана-й дакихий низаш долаш хиннаб нах. Дехьа оагIорахьа. Колой-лоама кIала улл шун юрт Кели а. Хиннавий хьо? Хиннавеций? Ца водаш ма Iелахь цига.

Дукха хоза хIамаш дийцар тхона воккхача саго Iабдул-Рашида. ТIаккха тхо дIахо дахар. Келе а хилар. ЧIоагIа сакъийрдар аз лоамашка. ХьатIадоагIача аьхкий юха а гIоргва со цига.

КОЛОЕВ Адам,
Аьлтий-Юртара юкъера школа, 8-гIа класс.

ОагIув кийчъяьр за ХАШАГУЛЬГОВ Iаьла.

ШИЙНА ТИЙША БОЛХ БАЬ ДИ

Октябрь юкъехьаччахьа тха газета тIа кепатехача информаце, хабар а доацаш, дукхахеш дог тохадейтар. Зуламхой тоабаш низ чIоагIлун латт. Хьалхе а тIаьхьа цIагIа — дерриге нийсдаь а хоадаьш а дукха итташ автоматаш теппчаш дахьаш — лаьрхIадар. Герз Кавказа хоашта дIадахьа дохка лаьрхIа дар — тIаккха, доладала тарлора цIий IодохийтаH дола керла довнаш. ДагалаьцачуH говзаш часте латтар аьлча, лочкъаде лаьрхIар хиа хана консерваци ца хилашкаа латта герз — хаашкарахьа из лочкъадаьлла гуча дар, тIаккха дIахо зуламаш дара нийса а беллалургба. Из-м геттара а хила тарлуш дар, нагахь санна, зулам хоашта юкъе цу часте гIулакхдеш хинна нах а хилча, хIаьта шоашта дагадехар кхоачашдан ухказара гIулакхаш тIара нах велла аьлча хьакимаш юкъевоза гIиртахта терхадиза хIаьта-вета а.

Дуьхьал уж нах бахьан долаш зуламхоша дагадехар гучадаьлла командованега а тIема контрразведкана а. Цар из кхетадар бахьан долаш КГБ а МВД а территориальни моттигашкара органаша барга а болх, зулам юкъаIоцанна а зуламхой группа хьалаца а вIашгIехьдаьлар.

ТIехьагIо гучадаьлар: юкъханца цу группана тIема объектана тIаккхача «дIоагIа» корадаь хиналга. Цо уйлаяйт хьога, ма дукха да-кх ва йх массанех — инаралага денз салтечунга кхаччалца болчарех — тийша. Лоацца аьлча хIанз — салтечушгара дIадоладергда вай ер...

ОКТЯБРЕ ЯЗЬЯЧА ОБЪЯСНЕНЕ ТIАРА:

«Со, Лабазанов Руслан, 28.02.90 ш. охрана рота йолча моттиге 13.00 телевизорга хьожаш вагIар. Цу хана сога аьлар, мехкахо кхаьчав, аьнна. Цо со Iусман ва, аьнна, ший цIи а яьккха, хьалхагIа охрана роте замкомвзвода волаш гIулакх деш хинав со укхаза аьлар. Са эскарера гIулакх дIа мишта дода, цIагIара мичара ва, хаьттар»...

ВIашагIкхетар-м, вIашагIкхетар санна дар? Миччара. ХIаранена тIехьа мича воагIа цхьан дунен йисттера саг, хIаьта Iусман Нохч-ГIалгIайченера венавар. Нагахьа санна Лабазанов да а воккагIа воша а воацаш хилар теркалдича, тIехьа саг вар, ше лархIар мел хамбе безаш хIама да. ДIахо гучадаьлар: Iусман — частерча сийлен книжка тIа цун сурт доаллаш волга. Запасе вахав пхи шу хьалха старшина дараж долаш. Эскарера цIавахачул тIехьагIа а, цо дувцачох, дикка аьттув баьннаб цун, хIанз республикански газета корреспондент ва из.

Охрана взвода командира прапорщика В. Савченкос Лабазановга аьлар: хьонхам хьаэца мегаргболаш саг ва хьона ер Руслан! Цунна-м шийна а ховра из, хийцца ала йиш йолац да, мехкахошка - сослуживцашка гIолла дика аьттув баьннаб, аьнна. Масала, из гIулакх деш волча часте укханна тIавилла хьаххим а ва тIалгIаех хьалхара летчик - инарал С. Осканов. Из хьоахадой республике-м аргда: аьттув ба из! Ва а ма вий Сосаркъий Суламбик боккъала а дика саг. Ший балха тIа йоакхо е езаш дукха хIамаш доллаше, ший мукъа йолча минута часте хьа а вай, нохчийн гIалгIайи — уж часте барайтта саг ва — хьагул а бийя, цIенача дег тIара къамаьл хул, кIезигача хIамац тIехьа а шоашкара ледарло е гIалаз ца доалийташ республика, денал долаш кIантий хиннача даьй сий лакха мишта лоаттаде деза дувц. МоллагIа а хьай проблема бахьан долаш шийга аьнначунга ладувгI. нагахьа санна эрсий меттала ца кхетадой нохчий е гIалгIай меттала духтIавоаккх. Цунна-м хIирий мотт а шаьра хов. Массане яхачох кхет, берриганешта гIо ду. Малав мехкахошта юкъера боккъонца дола хьоашал мел маьхе да ца ховш, къаьстта вIаши барта а тешаме а долаш Даймехка гIулакх деш болча моттиге?

Вена хьажхоач Iусман яха мехкахо. Хьагучох, новкъосташта а каралаьцача гIулакха а тешаме ва. Дар дайна лела саг ше веце а — хьавена салтечох бIарг техаб, фу эш, мала эш хьежав, хаьттад. Безаме ди да-кх — 28 февраль...

ЛАКХЕ ХЬОАХАЯЬЧА ОБЪЯСНЕНЕ ТIАРА:

«20 июле со карауле вар. Телефон а теха, гаьннара хьо волча баьхка гаргара нах ба, аьлар сога. Ахьмади Мухьмади яхаш граждански ши саг ва Iусманагара вена. Взвода командира халла увольнительни яьккхар со-на городе ваха. БIарччача дийнахьа мехкахошца сакъердаш хилар, цул тIехьагIа уж сайца хиннача «Центральная» яхача гостиннице дахар тхо...».

ЭСКАРА ДАЬКЪА КОМАНДИРАГА ДОЛЧА РАПОРТАШЦАРА:

«ДIахойт аз, 22.06.90 ш. са квартире шозза телефон техай охранай рота салте хиннав со, яхача, малав ца ховча саго. Телефон хьайийр а, со командировке ва, яхаш жоп тийннар а са сесаг я. КхозлагIа телефон техача хана со цIагIа вар. Цавовзаш волча саго дийхар чIоагIа лоархIамеча хьагъехьа шийца вIашагIкхеталга. Малхбузехьарча КПП сона хьатIавера къонах: «Хьо Владимир Иванович вий?» Аз кхетадир охранай роте из саг сайна бIаргавайна ца хилар. Цо ший цIи Ахьмад я, аьлар, дIахо духтIаваьккхар цу роте гIулакх деш ший мехкахо хиннав, цо ший сона частах а хьох а йола ерригаш даннеш, аьнна. Цул тIехьагIа цо — гуччахьа, ду-кха лочкъадаь а доацаш — дийхар. ПМ яха тепчаш яха сона. ТIаккха аьлар, Iа даьр доврагдац хьона, «тIехйолча классагIа баркал аргда». Из декхар аз цхьаккха а тайпа тIаэцанзар, цунга дIахайтар, Iа даьча къамаьла хьакъехьа часта командирага дIаарг хилар...

В. ШЕДРИН.
Воккхагiвола прапорщик.

«ДIахойт аз, 26.09.90 ш. сай машинага цIавоагIаш вар со. КПП хьатIаотташ цхьан граждански саго соцавир со, са цIи а даь цIи а яьккха. ше Ахьмад ва аьлар цо. ПМ яха тепчаш яха сона, аьнна, дийхар цо. ВоккхагIволча прапорщика Шедрина из де тигадац...

Прапорщик В. МОРЕВ».

Из тайпа информаци кхаьчар июнь чакхбоаллаш часта командованега а особый отделага а. Оалаш ма хиллара, уйла яйта а ца Iеш, сихонца оарцагIвала везачарех дар хоамаш.

Цу саррахье, хьалхара рапорт хьакхоаччаше, герз чу долча складе кхы тIа пост оттайир, сторожевой жIали а долаш ха кхы а чIоагIдир, частера тIабаьхкача хьакимаша объектана ха дара тIехьа лоаттабу тIахьожам «листагIа» бе бaьнкхар.

Тахан дIадоладеннадац зуламхой тоабаш герза тIакхувш хилар. Итташ моттигаш дIаязъяь я Герзашкарча Низашка гIолла часовойшта довнаш де тIагIийта — халахете а, цу довнашка массаза а хиннадац часовой толаш, герз зуламхой каракхоачаш моттигаш а нийсъеннай. Пайда бий лечкъадаьча а тахан лохаш долча а Iалаьмате дукхача герзах — 12 эзар гаргтача единицах — ялхлагIа дакъа хьалхагIа эскара доалахьа хинначарех хилча. Из цун бехкагIа да! Вешта цун бала а ба из: феса тIаккхувш бола къуй хIама дукхагIа йолча мара тIа мича гIерт, хIаьта герз эгара а дукхагIа эскарга ма дий. Ма хулла чIоагIа хIара автомат, тепча лорае из гIерте а — зуламхо а ва говза, хIилла йолаш, маькара, шийдаь чакхдаккха гIерташ.

Герз карадахьа къаьсттъаьста болча часовойшта тIалета па Iеш, складашта а арсеналашта а чухьелха тарлуш хилар. Герзашцарча Низий командоване кхетадаь-м массехк бутт ба. Де дезар даьдий? Тоъал бе-бе хIамаш даьд. Липецкерча гарнизонах аьлча — хIанзара октябрьски событеш хиннача тIехьагIа, из дукха къайлакхахьа дезаш а дац — уж укх хьисапе да. ХьалхагIа герз часта керттерча объекташта гаьнна лоаттадора — из хьагаргазад. Карт а яь чулоастаьча лораеш йолча объекта гонахьа кхы тIа кIарцхал долча аьшнасаьргах шолха карт яьй, кхы тIа цхьаькха часовой а оттаваь.

Особый отделе геттара уйла тIаяхийта аьлиз еш бар хила тарлуча событей а пига хила йиш йолча доакъашхой а. Къаьстта уйла тIаяхийтар: Iусман, Ахьмад, Мухьмад, фу нах бу уж?, яхача деша. Укхаза цхьа хаттар эттар, мичара хов царна частерча дерригача хIамаех. Йола — хьанимех, цар уйла тIаозаш йолча объектах — герз чу латтача складех — йола сведенеш?

ХьалхагIа, Iусман укхаза гIулакх деш волча хана, лакхе хьоахадаь ма хиллара, склад кхычахьа ма ярий. Сенах хайнад царна воккхагIволча прапорщик Шедрина кара из склад йолга? «Ховш хиннад» отпуске водача Шедрина декхар кхоачашделга Моревна тIадиллалга а. Цул а совгIа, хайнад адрес а...

ЧАСТА КОМАНДИРАГА В. МОРЕВА ДЕННАЧА РАПОРТА ТIАРА:

«2 августа саррахьа со волча, тха фусаме вера Мухьмад ва со. Ахьмада вайтав, аьнна, сона ца вовзаш вола цхьа саг. Цул тIехьагIа йигьлагIча хранилищана тIа мишта воахалургва ха гIерта волавелар. Аз из цхьаккха тайпа хила йиш йоацаш да, аьлар. Цо: дезар цу складa дIоагIа мара дац, хIаьта часовой тхоай хургва тха, сигнализаце болх бергбац, жIали дIадоаккхалга а тха гIулакх да. Дош караула начальникаца къоастаде дезаш да. Дехар де бахьнаш, караула начальник со хула базар, хааш, хIаьта герз кхьаьдаргахилар тешаш белар. Царна мах 60 тепчен 20—30 автомата. Аз аьлар. ТIаккха Мухьмада аьлар, часовой а хранилищера дIоагIаш а оахош Iалашдергда оаха, караулера сигнализаци а дIайоаккхаргья...»

МоллагIа а хIамаи уйла цхьа цхьа тамашийна хетадала тарлу сел чIоагIа уж тIагIертара: мел аьлча а, Моревс цу «мероприяте» дакъа хьаха мича тIаьа, хIаьта командованега. Цу кхаьнне хьаькъал фесах хургболча пайда тувладаь хила деза-кх. Цар хьадувцачох, къайлагIарча рынке цхьан тепча мах итт эзар сом гаргга ба, хIаьта автомата — 30—40 эзар сом. Ишта да хьона, Морев, мел кум кхоачаргьяхьога — Iа йоаккхача хана, къаьра воацаш укхаза гIулакхе хиларах иззал хIама каракхоачаргйий-те хьона?

Объекта охрана чIоагIъяра аргIанна де дезараш чуийнна деш да. Итташ нах бар из а кхыдола а гIулакхаш вIаштIехьдоахаш: уйла тIаяхийта зувш яр Липецкен Нохч - ГIалгIайченен дIа-хьа уха группа. «Оахоша къоаставергва оаха часовой»... Из, хIанзле а къоаставий-те? Теоретически салте-м цу «гIулакхе» дакъалаца раьза хинна хургва. Цар мел белгалве мег-м, тIема контрразведкас хIанзле а дегабуам беш дар.

МОРЕВА РАПОРТА ТIАРА:

«2 октябре сослуживцаша сога аьлар, телефон етташ бар Афганистане гIоллара хьа беза доттагIий, хIаьта цар шоай телефона номер а йитай, телефон тоха а, йоахар. Телефон хьалъийлар Мухьмада, дийхар цо, вIашагIкхетаргдар вай, аьнна. Аз из хьатIаьццанзар...

5 октябре 10.00 доаллаш со волча цIагIа чубаьхкар. Мухьмада ший доттагIа вовзийтар сона: 1983 — 1985 шера охрана роте замкомвзвода волаш эскаре гIулакх деш хиннав, аьнна. Аьлар укханна бIаь тепча эш, уж дукхагIа ме хул дикагIа а да. Аз аьлар, цу герзаца-м рота Iалашъе а йиш ма йий. Мухьмад: уж-м кIезига я. Аз хаьттар: Президента Указ дийшадий оаш? Жоп делар: из тIурелг да...».

Цхьа кIира даьккхар частo ший тайпа вахар долаш. Цхьаццабола эпсараш казармени хьале баьхабар. Дежурни подразделени моллагIча минуте а караул герзаца чIоагIъе кийча я. Командир полковник В. Горохов дийнахь а бус а лораеш йолча объектана го боахаш вар. Цкъа ер тайпа хIама а нийсделар: шийна гаьна боацаш па вовзаш вола ялх саг нийсвелар цунна, царна качвахавийзар — уж шоай Iовдалалла часта доазон тIа баьнна хиннаб, полковнина укхаза ра сихха дIадовла аьлча, ер кхераве гIертаб уж, ер башха - дика каратист волга а ца ховш...

Уж кхоъ шоаш дагалаьцачоа тIерабаргхилараx бола тешам байнабар. Из кхоачашдара цар кхы а керда наькъаш лохаргхилар гуш дар. Дага фу дох хьанна хов, склад йоккха чухьалха а тарлора уж. Из тайпа хIама тарлуш хилар хаддеш бацар тIема контрразведчикаши Липецки областа КГБ-ей МВД-ей кулгалхой а. Мала вар, дов доладеннaчул тIехьагIа гIаттий яьннача а цхьан топа пхо корага гIолла чубаьнна а боеприпасаш чуйолча яьшках кхете хила тарлуш дар фуд ховргдар?

Уж гостиннцера хьалийцар. Оалаш ма хиллара, кийчо еш болча ханна. Вешта аьлча, доккхагIдола зулам — чу а хьийлха герз цар кара кхачалехьа, дохка кхелехьа. Из зулам цар сен духьа де кийчдеш хиннад къоастаде дезаргда КГБ Нохч - ГIалгIайчен управлене: особый отдело цу юкъа Iоадаь документаш цига дIадахьийтад.

Шеко йоацаш да, Шедрин а Морев а «бIеха ахча» дегаза хетарон кхерамон юхатеха ца Iеш, декхар а, сий а, бехктокхам а царна нийсалар хьалхадоахаш хинналга. Бакъда, кхерамо уйла яйтай цу салтечунга. Зуламхой самал а уйла-нигат а дайзачул тIехьагIа е бухсоццаш да лаьрхIар кхоачашделга шийна тIадулларгдолга хайначул тIехьагIа кхетадаьд цо деррига а?

Вешта малав из ше?

Ю. IУСМАНА ЗАЯВЛЕНЕ ТIАРА:

—Морева адрес а цIагIара телефон а Агаевга из хетаргахьа, цунга кхьчай уж Лабазановгара.

ЛАБАЗАНОВА ДУВЦАЧОХ:

«20 июне «Центральная» яхача гостиница номере Ахьмади Мухьмади сога хетта болабелар, герз къаьстта аьлча, тепчаши автоматаши мичахьа латт, лочкъае вIаштIехьдаргдарий уж-яхаш. Аз сайна ховр дIаьлар». Цул тIехьагIа Ахьмада дийхар цу герза ноч дала дезар малав хьакхар. Аз аьлар, прапорщикаш Шедрин Морев ба. Цо дийхар цар адресаш за лула, цунна со раьза хьа...»

Из ди — 20 июнь — Лабазанова биографехь IаьрIаг шна де а хинна дIаьттад. ХIана аьлча, дув хьарда гархьа цхьа гIа баьккхача, дIахо цьй доIаме а воацаш лайкхе дIавода цу тийшача балха вахьаьIа.

«26.09.90 ш. Мухьмада аьлар, герз каракхачарва шиъ прапорщик Шедрин Морев ба юкъаргьхилар». Из-ла хьона ния аз оттаь, герз лочкъадеча хана складерча посте часовой хьо хургволаш.

28.09.90 ш. со эскара кхычa часте гIулакх деш вар. Со волча баьхкар Iусмани Ахьмади. Ахьмад сога хетташ вар хувцаденна хIама дий, яхаш. Аз дIадийцар сигнализаци хийца хилар...

Сентябрь чакхбоаллаш Iусмани Мухьмади юха а казарме баьхка хиннабар, хьа мехкахой баьхкабар, шоаш юхабоагIаргболга дIа а хайта, аьнна, сога хьаалар дийхад цар. Бакъда, аз лаьрхIар кхы царех ца кхета...»

Из-м цо кхы хьалхагIе а лаьрхIадар. Кхыча часте Лабазанов дехар деш кхы ца а сеца хьожавир из. Из дехар а нийца инарала С. Оскановна тIаваха вийзар цун, бокъала а дехар ду аз хьога, аьнна. Кердача казарме а дукха ца Iе лаьрхIар — ше дехар а даь коартолаш чуэцача хьожавайтар: ший мехкахой бIаргашта (е кулгалшта) гаьнавала дага. ТIаккха цига а ший новкъосташка е хьакимашка гучаяккханзар цо, кхаь зуламхочо бохк а тесса ше каравихьа хиларах йола унзара къайле.

Эскаре гIулакх деш волча Р. Лабазановх дола ший дош ала дезаш я тIема прокуратура. Бакъда, цул а цIяихарагIа йола вердикт яьй цунна цIи хезача ший мехкахочо инарала С. Осканова:

— Со вехкав Iа хьай мехкахо! Ишта дIа а аргда аз хьа а са а даьхенга: тешаме воаца лоаманхо хьалхийнав. Вай лоамаша тIаэцаргбоацача кхаьннеца хьоашал тессад Iа...

Малав салтечох тийша кIезига да, яхар? Лабазанов: Руслана цу дийнахьа. 20 июне, кхы тайпа къамаьл хинадаларе, герз лочкъаде оттаяь хинна план юкхьанца денз кхоачашъе дага а доаргдоацаш, парх, аьнна, йохаргъяо. Эсалал шийгара гучаядийта ецаре бIаьш болча наха валара кхерам тIатосаргбацар, ший вахара хIаьта - вета а, дIахо техкача цун ший вахар а хиннад, мовхарах Iоэлла уллаш, цIенхашттара кхерам тIалатташ. Цо кхы оамал, денал гойтадаларе, ший сий, цIи лораергьяр. ХIанз — мишта бIарахьежаргба цунна цунпа гIулакх деш хинна новкъостий? Мишта бIарахьежаргва цунна вIамагIвола вошилг, ший сий доадаь салте цIакхаьчача?

..Вухсоццаш арга вай кийчъеш хиннача операце доакъошхой девиценгех.

IУСМАНА Ю. — 1986 ШЕРА ДЕНЗ БОЛХ БЕШ ВОАЦАЧУН, САГ ИОАЛАЯЬЧУН, ВЛКСМ ЧЛЕНА, ХЬАЛХАГIА СУД ЯЬ ВОАЦАЧУН ЗАЯВЛЕНЕЦАРА:

«Герз дехка хьахинна ахча кхаь дакъе декъа лаьрхIадар. Цул совгIа, тхоайла баь барт бар тха, Москве я нах боабеш йола профессиональни группа, ахчах моллагIа а вувргволаш...»

Сенна дувц укхаза хьахургйола фос а маьхагIа нах боабу зуламхой а? Уйла е вай. Уж кхоъ ма хиннавий Iусман, Ахьмад, Мухьмад. Хьахургдола цаIи ахи миллион сом ахча «дIа-хьа нийсдаь дийкъа» ма дий. ТIаккха вусар Шедрин е Морев ва, бухсоццаш герз долча складе хила везаш хинна вож часовой а феса юкъе лаьрхIа а хиннабац. Долче. уж маьхагIа боабе оттабаьча наха дала лаьрхIа хинна хургда-кх цар дакъа. Хьанна эш уж сел кхераме бола тешаш? Сел боккха мах бала безаш хилча хIаьта-вета а.

В. ЖИТАРЕНКО.
полковник.
«Красная звезда» спецкорр.
ЛИПЕЦК — МОСКВА.
«Красная звезда». 30.10. 1990 ш.

РУМЯНЦЕВ Юрий Ильич

ЦIаьхха, ший 60 шу доалаш кхелхав Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхара заместитель, НГIАССР халкъа депутат, КПСС Нохч-ГIалгIай республикански комитета член Румянцев Юрий Ильич. ДIаваьннав башха-дика, дог-цIена, Iимерза саг, ший граждански декхар дизза кхоачашдеш, бехктокхам хеташ хинна паччахьалкхен деятель, перестройканен, социалистически общество эргаяккхарен идеяшта дег тIара мутIахьа хинна коммунист.

Ю. И. Румянцев ваьв 1931 шера 7 январе г. Москве. Московски юридически институт яьккхачул тIехьагIа цо ший дIахора вахар дувз Нохч - ГIалгIайченца. Ший къахьегама никъ цо укхаза дIаболабу Наурски района прокуратура следователь волаш. Дукха ха ялале из хьожаву Надтеречни района прокуроралла. Цул тIехьагIа массехк шера цо болх бу Шалински района прокурор волаш. 1967 шера Ю. И. Румянцев Нохч - ГIалгIай АССР прокуратура аппарате хьахьожаву. 1968—1974 шш. из хьожаву Сунженски района прокуроралла. 1974 шера денз Румянцев Юрий Ильича республика юстице министерства аппарате, юххьанца воккхагIвола консультант волаши цул тIехьагIа юстице министра заместитель волаши, болх бу. Правоохранительни органашка дукхача хана кIаьд ца луш болх барах доагIаш сий дора цун. Лакха профессионализм хиларца, дог-цIена, принципиальни хиларца белгала вар из. «Нохч - ГIалгIай АССР заслуженни юрист» яха сий дола цIи еннаяр Юрий Ильича. Цун беркате къахьегам массехк паччахьалкхен совгIаташца белгалбаьккхабар.

Укх шера хиннача Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета I сессе Румянцев Юрий Ильич хорж НГIАССР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхарча заместителалла.

Цу сийлахьчен бехктокхамечен паччахьалкхен гIулакхa тIа йизза гучаяьлар цун йоккха организаторски говзал, чоалхане социально-экономически общественно-политически проблемаш шерра а кIоаргга а кхетаеш хилар. Республика Лакхехьарча Совета лоархIам айбара, цун депутатски корпуса хьинар совдаккхара дукха хIама даьд цо.

Дукха низи хьинари дIалора Ю. И. Румянцева общественни балха, советски халкъа дикагIча традицешта тешаме хургболаш кагирхой хьалкхебара.

Юрий Ильич Румянцева сийлахьа гIулакхаш цIаккха диц ца луш тха дегашка латтаргда.

Д. Г. Завгаев, А. М. Бугаев, Х.-М. Х. Вахаев, Р. М. Гайрбеков, В. Б. Дагаев, Н. Н. Магомадов, А. Б. Паскачев, А. Н. Петренко, С. Х. Салаев, М. А. Султыгов, Р. М. Таштамиров, Л. И. Хацнев, Л. А. Храмченко, Р. У. Цакаев, А. Б. Чапсуркаев, В. П. Шутин, Г. Б. Эльмурзаева, Г. И. Юркова, А. Д. Яндаров, И. А. Албастов, А. И. Котиков, И. А. Межаков, А. В. Пушкин, П. П. Чернышев.

* * *

Селхан, республика общественносто тIеххьарча новкъа ваьккхар Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхара заместитель, НГIАССР халкъа депутат, КПСС Нохч-ГIалгIай республикански комитета член Юрий Ильич Румянцев.

Iаьрж делла я кхелхачуя дакъа чуулла кIий оттабаь КПСС республикански комитета общественно - политически центр. Дукха венокаш я укхаза НГIАССР Лакхехьарча Советагара, НГIАССР Министрий Советагара, КПСС республикански комитетагара, халкъа депутатий районни городскойн Советашкара, цар исполкомашкара.

Кхелхачун дезалген гаргарча нахаген чIоагтIа хала а хеташ, кодам бир НГIАССР Лакхехьарча Совета Председатела Д. Г. Завгаева, НГIАССР Министрий Совета Председатела С. М. Бекова, республика Лакхехьарча Совета Президиума членаша, министерствайи ведомствайн, районий кулгалхоша.

Сийлахьча карауле латтар НГIАССР халкъа депутаташ, Грозненски гарнизона тIемахой, ветеранаш, советски, общественни организацей викалаш.

Iаьрж делла ек мелодеш. Кхелхачун дакъа чуулла-ча кIийна лала гIолла чакхбувл хадаш боацача мугIарерIа бсагIа нах, сий деш Юрий Ильич Румянцева тIеххьара Iадика а ювцаш.

Редактор
С. И. ЧАХКИЕВ.

ТЕЛЕПРОГРАММА

13 НОЯБРЬ, ШИНАРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультфильм.
8.55 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 3-гIа серн.
10.10 — Камера дуьненга хьеж. «Эрсий Парижа».
11.10 — Блантер Матвея иллеш.
11.30 — Берий сахьат (французски метта урокаца).
12.30 — Ха.
13.00 — Шахматаш. Дуьнен чемпионат.
13.15 — Коллаж.
16.30 — ТСН.
16.45 — «Телеэхо». Журнал.
17.15 — Россе халкъий спорта къамий тайпай фестиваль.
17.45 — Музыкальни передача.
18.30 — Ха.
19.00 — Россе парламентски вестник.
19.15 — Мультфильм.
19.25 — «Дипломатически йоаца беседаш».
19.45 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 3-гIа серн.
21.00 — Ха.
21.40 — Шахматаш. Дуьнен чемпионат.
21.55 — Концерт.
22.15 — «Дош» яха литературно - художественни программа.
00.15 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — IуйрийнарагIа гимнастика.
8.15, 10.55 — Iилма-довзийтара фильмаш.
8.35, 9.35 — Географи. 8 класс.
9.05 — Французски мотт. Iомабу 1-ра шу.
10.05 — Французски мотт. Iомабу 2-гIа шу.
10.35, 11.45 — Биологи. 6-гIа класс.
11.15 — «Бурда моден».
12.05 — «Преступление на корабле» яха художественни фильм. 1-ра серн.
13.15 — Ритмически гимнастика.
17.30 — Передачай программа.
17.35 — Соьмий беш ноябре.
17.50 — Киножурнал.
18.00 — «Унахцleno» (гIалгIай меттала).
18.30 — Фильм-реклама.
18.35 — «Даьй гIуллакхашца дусташ» (нохчий меттала).
19.05 — Хоамаш. Реклама.
19.10 — Информационно-публицистически программа.
19.45 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.00 — Футбол. СССР кубок. «Динамо» (Москва) — «Спартак».
20.50 — «США — СССР: зIамига бизнес» яха телемост.
21.35 — Коллаж.
21.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.
22.40 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.40 — «Преступление на корабле» яха художественни фильм. 2-гIа серн.

14 НОЯБРЬ, КХАЬРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Музыкальни передача.
9.20 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 4-гIа серн.
10.25 — «Дош» яха литературно-художественни программа.
12.30 — Ха.
13.00 — Шахматаш. Дуьнен чемпионат.
16.30 — ТСН.
16.45 — [illegible]
[illegible] — Берий сахьат (ингIийски метта урокаца).
18.30 — Ха.
19.00 — Политически диалогаш.
19.45 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 4-гIа серн.
21.00 — Ха.
21.40 — Коллаж.
21.45 — «Сильва» яха музыкальни фильм. 1-рен 2-гIен серещ.
00.05 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — IуйрийнарагIа гимнастика.
8.15 — Iилма-довзийтара фильмаш.
8.35, 9.35 — Информатикен вычислительни техникен лардаш.
9.05 — Немецки мотт. Iомабу 1-ра шу.
10.05 — Немецки мотт. Iомабу 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Общи биологи. 10 класс.
11.05 — «Вивлиофика». 5-гIа передача.
12.05 — «Преступление на корабле» яха художественни фильм. 2-гIа серн.
17.00 — Документальни фильма премьера.
17.45 — Еза атлетика. Дуьнен чемпионат. Венгрера передача.
18.30 — Передачай программа.
18.35 — Фильм - реклама.
18.40 — Музыкальни открытка.
18.45 — Информационно-публицистически программа.
19.20 — Оаш херка иллеш (нохчий меттала).
19.55 — Мультфильм.
20.05 — Советий Iаьдал — халкъа Iаьдал.
20.45 — «США — СССР» телемост.
21.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.
22.10 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.10 — Документальни фильма премьера.

15 НОЯБРЬ, ЕРА,

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультфильмаш.
9.05 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 5-гIа серн.
10.10 — Композитора Е. Догай кхоллама сайре.
11.25 — Берий сахьат (английски метта урокаца).
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха.
13.00 — Шахматаш. Дуьнен чемпионат.
16.30 — ТСН.
16.45 — Массанена йола педагогика. Телезрителий хаттарашта жоп лу СССР Паччахьалкхен образоване председатела заместитела И. П. Смирновс.
17.15 — Объектив.
17.45 — Халкъа ашараш.
18.00 — Политически диалогаш.
18.30 — Ха.
19.00 — «...16 шу даланза а, бонхагIа а».
19.45 — Актуальни интервью.
19.55 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 5-гIа серн.
21.00 — Ха.
21.40 — Шахматаш. Дуьнен чемпионат.
21.55 — МВД сводкагIа.
22.10 — П. И. Чайковский [illegible]
23.25 — ТСН.
23.40 — [illegible]

II ПРОГРАММА

8.00 — IуйрийнарагIа гимнастика.
8.15 — Iилма-довзаш дола фильм.
8.40, 9.45 — Природоведени. 5-гIа класс.
9.00 — Массанена йола педагогика. Кинокласс.
10.05 — Испански мотт. Iомабу 1-ра шу.
10.35, 11.35 — Физика. 8-гIа класс.
11.05 — Испански мотт. Iомабу 2-гIа шу.
12.05 — «Виктория» яха художественни фильм.
13.30 — Ритмически гимнастика.
17.00 — Передачай программа.
17.05 — Кинопрограмма.
18.20 — «Саг машена но лаьца».
18.50 — Информационно-публицистически программа.
19.25 — Хоккей. СССР чемпионат. «Химик» — ЦСКА. СалоIача хана (20.00) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
21.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.
22.10 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.10 — «Доброго пути вам» яхача художественни фильма премьера. (СССР, КНР, 1990 ш.).

16 НОЯБРЬ, ПIАЬРАСКА,

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультфильм.
8.55 — «Сильва» яха музыкальни фильм. 1-рен, 2-гIен серещ.
11.15 — Документальни фильм.
11.45 — «...16 шу даланза а, бонхагIа а».
12.30 — Ха.
16.30 — ТСН.
16.45 — Музыкальни сокровищница. Л. Бетховена № 5 йола оркестраца фортепьянона концерт.
17.25 — «Образ» яха литературни передача.
18.30 — Ха.
19.00 — Прогресс. Информаци. Реклама.
19.30 — Мексика фольклорни балета выступлени.
20.00 — «В и Д»-ас йовзийт.
21.00 — Ха.
21.40 — Коллаж.
21.45 — СССР правительстве.
21.55 — Из хиннад... хиннад...
22.15 — «В и Д» - ас йовзийт.

II ПРОГРАММА

8.00 — IуйрийнарагIа гимнастика.
8.15, 9.25 — Iилма-довзаш дола фильм.
8.35, 9.45 — Природоведени. 2-гIа класс.
10.05 — Английски мотт. Iомабу 1-ра шу.
10.35, 11.40 — Музыка. 4-гIа класс.
10.55 — Эрудиташта йола разминка.
12.00 — «Доброго пути вам» яха художественни фильм.
17.25 — Передачай программа.
17.30 — Телефильм.
18.00 — «Кхоанен уйла еш» (нохчий меттала).
18.40 — «500 ди: мехидаьтта чакхдоахараш — кхойттлагIа ди».
19.10 — «Пхьине тIа итта тIатехача». Факташи комментареш.
19.25 — Фильм-реклама.
19.30 — Информационно-публицистически программа.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — «Ялта-91» яха эстрадни илли конкурс.
20.25 — Актуальни интервью.
20.35 — Коллаж.
20.40 — «Сен - Поль де Венсера вернисаж».
21.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.10 — ЦТ фондашкара. «Теперь пусть уходит» яха художественни фильм. 1-рен 2-гIен серещ.

РАДИО

13 НОЯБРЬ, ШИНАРА

7.30 — «Юртара цIаьскараш».
7.45 — Объявленеш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 Нохч - ГIалгIай музыка концерт.
9.15 — Исполнительность — творчество.
9.30 — «Къона современник» (гIалгIай меттала).
9.50 — 10.00 — Предприяти подсобни хозяйство.
16.00 — 17.00 — Информационно - музыкальни программа. Радиостудера духхьалара трансляци (нохчий меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.20 — 18.40 — Многопартийность: консолидации конфронтации. Беседа

14 НОЯБРЬ, КХАЬРА

7.30 — Испытание свободой.
7.40 — Объявленеш.
7.45 — 8.00 — «ДоттагIа» (эрмалой меттала). Хоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — ДIалоих Бетельгериев Хусейна.
11.15 — Концерт.
11.50 — 12.00 — «Юртара вахар».
15.15 — «В семье единой» (нохчий меттала).
15.30 — 15.45 — Музыка.
16.00 — 17.00 — Информационно - музыкальни программа. Радиостудера духхьалара трансляци (гIалгIай меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — 18.40 — Музыка.

15 НОЯБРЬ, ЕРА

7.30 — Мадарра доагIа къамаьл.
7.40 — Объявленеш.
7.45 — 8.00 — «Мыслить и работать по-новому» (нохчий меттала).
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — Концерт.
11.15 — «Даймохк» (гIалгIай меттала).
11.30 — «Микрофонаца Грозне гIолла».
11.50 — 12.00 — «ДоттагIалла» (ногайски меттала).
16.00 — 17.00 — Политически беседаш. Духхьалара эфир.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — [illegible]
18.30 — 19.00 — [illegible]

Хьамсара новкъостий!

Диц ма ле 1991 шера шоашта «СЕРДАЛО» газет ханнахьа яздайта

Газет язду «Союзпечатан» ерригача отделенешкен агентствашкен, предприятешкарча, учрежденешкарча, организацешкарча общественни уполномоченнешка.

Шера газет яздайтара мах 7 сом 8 кепиги ба. Кхоанега дехнаш тIехьа ца а довхаш «Сердало» газет яздайта шоашта!

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковски ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-43-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехктохкама секретара — 22-84-68; отделаш: идеологически — 22-53-12, промышленностен транспортен — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни — 22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмаш — 22-85-64; машинописни бюро — 22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-43-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологически — 22-53-12, 22-54-84; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ерен, шоаттен деношка.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковски, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 3250.